

АНЕКС С

СЕКТОРНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА УСЛОВИЯТА НА ТРУД

Съдържание на Анекс С

Сектор: Селско, горско и рибно стопанство (A)	3
Сектор: Добивна промишленост (B)	8
Сектор: Преработваща промишленост (C)	12
Сектор: Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (D)	16
Сектор: Доставка на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (E)	19
Сектор: Строителство (F)	23
Сектор: Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (G)	26
Сектор: Транспорт; складиране и пощи (H)	29
Сектор: Хотелиерство и ресторантьорство (I)	33
Сектор: Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения (J)	36
Сектор: Държавно управление (O)	39
Сектор: Образование (P)	42
Сектор: Хуманно здравеопазване и социална работа (Q)	45
Сектор: Култура, спорт, развлечения (R)	48

Сектор: Селско, горско и рибно стопанство (А)

Условията на труд в сектора селско горско и рибно стопанство (А) се характеризират със силно изявиени рискове по отделни елементи на условията на труд и липса на такива по други.

Характеристика на сектора по елемент Естество на работата

В сектора селско, горско и рибно стопанство (А) наетите работещи извън сградата на фирмата/организацията са значително повече в сравнение със средното ниво за страната. Този факт се дължи предимно на естеството на работа в сектора, а не на навлизането на нови технологии и организация на работата.

Все пак може да отбележим, че използването на информационни технологии навлиза и в този сектор. За съжаление нивото на използване на информационните технологии остава доста по-ниско в сравнение с останалите сектори на икономиката – само за сектора преработваща промишленост (С) то е по-ниско. Въпреки спецификата на дейността на фирмите от сектора на селско, горско и рибно стопанство (А), ниската степен на технологично обновление поставя много рискове пред бъдещото му икономическо развитие. Познавателните предизвикателства пред работещите в сектора са относително по-ниски в сравнение с останалите сектори, според мнението на наетите. Необходимостта от спазване на строги стандарти за качество при работа е сред най-ниските, както и необходимостта да оценяват самостоятелно качеството на своята работа. Същото се отнася и за изпълнението на комплексни задачи и научаването на нови неща при извършване на ежедневната работа. Съвсем обяснимо работата на наетите в сектора се характеризира с изпълнението на монотонни задачи. Това води и до преобладаването на мнението сред наетите, че притежават необходимите умения за осъществяването на работа си. Нисък е делът на тези, които смятат, че имат нужда от допълнително обучение. В този сектор са и най-малко наетите, които са преминали обучение през последните години, както платено от работодателя, така и от самите тях.

Предизвикателствата пред сектора селско, горско и рибно стопанство (А) са свързани с навлизането на информационните технологии, като условие за ускорено развитие, за подобряване на условията на труд и удовлетвореността на работещите. От своя страна, това ще доведе и до повишаването на квалификацията на наетите в сектора, а съответно и до по-висока производителност на труда.

Характеристика на сектора по елемент Работна среда

Общата оценка на риска за условията на труд, произтичащ от факторите на работната среда, не извежда сектора селско, горско и рибно стопанство (А) сред рисковите икономически сектори по този елемент. Това се дължи на факта, че от оценката на 17 индикатора, при нито един показателите за този сектор не се отклоняват значимо от средното ниво за страната. Въпреки това можем да изведем няколко фактора на работната среда, на чието отрицателно влияние, работещите в сектора декларират, че са изложени. От физическите рискове на работната среда това са: излагане на твърде високи температури и излагане на твърде ниски температури. Наетите в сектора селско, горско и рибно стопанство (А) са изложени на рисковото влияние само на един ергономичен фактор на работната среда – те прекарват голяма част от работното време стоейки прави или вървейки. Тези рискове явно произтичат от спецификата на дейността и тяхното влияние трудно може да бъде избягнато. Работодателите могат да

насочат вниманието си към такава организация на работата, че да се намалят максимално възможно рисковете за здравето на наетите и последиците от тях.

Характеристика на сектора по елемент Организация на работата

Автономността на работа е относително ограничена на национално ниво. На този фон наетите в сектор селско, горско и рибно стопанство (А) имат достатъчна степен на самостоятелност на работа в сравнение с останалите сектори. Освен това като положителна тенденция можем да отчетем и факта, че за този сектор се регистрират и нива на самостоятелност при определяне на работния график и подбора на хората, с които се работи на средното за страната ниво. Условието на труд в сектора не се характеризират с висок интензитет и темпо на работа. Наетите рядко работят с кратки срокове и с висока скорост. Освен това, те нямат усещането, че темпото им на работа се определя от външни за тях фактори като преки искания от хора, като клиенти, пътници, ученици, пациенти, голям брой производствени и представителни цели, обем работа свършена от колегите. Средното ниво на достъп до подкрепа на работното място на национално ниво е доста висок. На този фон и за наетите в сектора също не се отчита ограничаване на достъпа до помощ от колеги, от ръководители и външна помощ.

Единственият индикатор, за който отчитаме рискови стойности за елемента организация на работата, е „отражение на прекъсването на работа върху нейното качество”. Работата на наетите в сектора не се прекъсва често за изпълнението на непредвидени задачи. Въпреки това наети оценяват изключително негативно влиянието на прекъсването върху качеството на работа. Преобладаващото мнение на наетите в сектора селско, горско и рибно стопанство за отрицателно влияние на прекъсванията върху работата се дължи на две причини. Първо, естеството на работа – част от производствените дейности не могат и не бива да бъдат прекъсвани. Второ, именно поради сравнително по-рядкото прекъсване на работата за изпълнение на непредвидени задачи, води до невъзможност за наетите да се приспособят към подобен ритъм на работно натоварване. За този индикатор е отчетен и най-висока степен на риск за сектора селско, горско и рибно стопанство (А).

Характеристика на сектора по елемент Работно време

Работното време е един от основните показатели за условията на труд. Секторът селско, горско и рибно стопанство (А) не е сред най-рисковите по този елемент от условията на труд. Въпреки това по някои от отделните индикатори се отчитат наличие на специфични рискове /стойности на индикатора над средните за страната/. Наетите в сектора селско, горско и рибно стопанство (А) често имат удължено работно време. Над средното ниво за страната е броя на заетите, които работят по 50 часа седмично и на тези, които работят над 50 часа седмично. При измерването на работното време в работни дни също се регистрират стойности по-високи от средната за страната за работещите в сектора селско, горско и рибно стопанство (А).

Нестандартното работно време /работа вечер и нощно време, повече от десет часа на ден и в събота и неделя/ оказва сериозно влияние върху възможността наетите да почиват пълноценно и съответно върху нормалното възпроизводство на работната сила. Наетите в сектор селско, горско и рибно стопанство (А) работят повече в събота и неделя, но не се работи повече от десет часа, както и нощно и вечерно време спрямо средните за страната стойности.

Организацията на работното време в сектора отразява спецификата на работа. Тъй като в сектор селско, горско и рибно стопанство (А) рядко имаме непрекъснат цикъл на производство, то логично само 5.6% от работещите работят на смени. Огромен дял от наетите работят един и същи брой часове на ден, както и един и същи брой дни на седмици и с фиксирани начални и крайни часове. Освен това наетите в този сектор имат и най-големи възможности да избират работното си време. Тези факти ни дават възможност да направим извода, че не само няма риск за наетите по този индикатор, но и че наетите в сектора имат една от най-добрите организации на работното време спрямо останалите сектори на икономиката.

Характеристика на сектора по елемент Работа и здраве

Секторът селско, горско и рибно стопанство (А) се характеризира с относително по-ниска степен на отсъствия по здравословни причини само 14,8% от респондентите от този сектор заявяват това. По-малък спрямо общия показател за страната е и дялът на заетите, които смятат, че работата им оказва влияние върху здравето им. В сектора има трудови злополуки – малко повече от 9% от интервюираните декларират, че е имало трудови злополуки през последните 12 месеца на работното им място. Този дял е на равнището на общия за страната. Сред останалите сектори, селско, горско и рибно стопанство (А) заема 12 място по този показател (при ранжиране от най-нисък към най-висок относителен дял на наети, които декларират наличие на трудови злополуки на работното им място). Освен това е необходимо да се отбележи, че не се наблюдава увеличение на трудовите злополуки. Необходимо е да отбележим, че оценката на официалните статистически данни за трудовия травматизъм води до установяване на риск по този показател за сектора. Въпреки това работещите относително рядко отсъстват по болест. Това очертава съществен риск за тези сектори, тъй като там независимо от риска, работещите по-скоро не се лекуват.

Като цяло заетите в сектора са с много добър здравен статус според собствената си оценка. Относителният дял на наетите, които се оплакват от здравословни проблеми в този сектор е най-малък в сравнение с останалите икономически сектори, ако пренебрегнем по-доброто представяне на сектора дейности на екстериториални организации и служби (U). Малък дял от наетите в сектора имат усещането, че здравето им е изложено на риск по време на работа и че работата им влияе отрицателно на тяхното здраве. Здравният статус на наетите в сектора е сред най-високите спрямо останалите икономически сектори (според самооценката на наетите за собствените им здравословни проблеми). От гледна точка на системите за безопасност, както и на ангажимента на работодателя към здравния статус на наетите, секторът е близо до средните показатели за страната

Ако трябва да обобщим, единственият индикатор, за който имаме рискови стойности, макар и не от най-високите в сравнение с останалите сектори, е наличието на трудови злополуки. Това не пречи на наетите в сектора да се декларират с висок здравен статус и ограничено влияние на работата върху здравето им.

Характеристика на сектора по елемент Заплащане на труда

В сектора селско, горско и рибно стопанство (А) нивото на забавяне на заплащането не се отличава от средното за страната, а трябва да се има предвид, че според 82,5% от респондентите това не се е случвало в последната една година. Това ни дава основание да твърдим, че по този индикатор няма значим риск за наетите в сектора. За сектора не се наблюдават значителни отклонения от начина на формиране на възнагражденията в

страната като цяло. Наетите получават различни видове доплащания към основната заплата на нива сходни с тези в останалите сектори. Изключение прави заплащането за извънреден труд и за работа в неделя – в сектора делът на тези, които получат тези възнаграждения е почти два пъти по-малък от общия за икономиката. Освен това в този сектор отчитаме изключително малък относителен дял на наети, които имат допълнителни непарични придобивки.

Наетите в сектора оценяват доходите си като ниски. Усещането за бедност е силно изразено в сектора – голяма част от респондентите се определят като бедни. В допълнение, наетите в сектора се оценяват по скалата „ниско – високо социално положение” на ниво по-ниско от средното за страната. Подобна самооценка на доходите и социалното положение води по траен отлив на наети в сектора. Това поставя сериозни предизвикателства пред политиката за развитие на селското стопанство.

Характеристика на сектора по елемент Информирание и консултиране

В сектора селско, горско и рибно стопанство (А) продължаващото обучение е най-слабо застъпено. Наетите рядко се включват в обучения, както платени от работодателите им, така и платени от самите тях. Прави впечатление, че сред формите на обучение, обучението в процеса на работа е значително подценена в сравнение с останалите сектори. Освен това наетите не оценяват като особено важна възможността да научават нови неща в процеса на работа. Това ни позволява да направим извода, че причините за не доброто състояние на сектора по този показател са както в не организирането на обучение и обучение в процеса на работата от работодателите, така и в ниската оценка на работниците за важността на процеса на учене през целия живот.

Анализът на данните от националното социологическо проучване показва висока степен на информираност сред наетите в сектора по отношение на влиянието на работата им върху тяхното здраве и за рисковете на работното място. Освен това по-голямата част от тях декларират, че са преминали обучение по безопасност на труда и знаят какво трябва да направят в случай на трудова злополука.

Секторът селско, горско и рибно стопанство (А) има относително (в сравнение с другите сектори) много лошо представяне по показателя консултиране. Работата на наетите изключително рядко е обект на консултиране и рядко имат възможност да обсъждат проблеми в работата с ръководителя си. Системите за информиране и консултиране в сектора явно се нуждаят от сериозно развитие.

Характеристика на сектора по елемент Дискриминация и насилие

Наетите в сектора селско, горско и рибно стопанство (А) сравнително по-често декларират, че са обект на заплахи за физическо насилие на работното място – 5.5 % от респондентите, при средно ниво за страната от 1,9%. Наетите в сектора не съобщават за насилие на работното място от страна на колеги. Регистрира се и много нисък процент /под-средния за страната/ на насилие от други хора. Наетите в сектора селско, горско и рибно стопанство (А) не декларират за наличието на малтретиране/тормоз и нежелано сексуално ухажване на работното място.

По отношение на дискриминацията на работното място секторът има далеч по-добри показатели от средните за страната. За него не се регистрирани случаи на възрастова дискриминация, на дискриминация на хора в неравностойно положение, на дискриминация по пол, по националност, по етническа принадлежност, по религиозна

принадлежност, по сексуална ориентация. Той е един от 7-те сектора, при който проблема с дискриминацията на работното място изцяло отсъства, според оценката на респондентите.

Характеристика на сектора по елемент Работа и живот извън работата

Анализът на резултатите за елемента „работа и живот извън работата” поставя сектора селско, горско и рибно стопанство (А) сред 12 рисковите отрасли по този елемент. Въпреки това, за не всички индикатори са отчетени рискови стойности. Наетите в сектора смятат, че работното им време е удобно за изпълняването на служебните им задължения. Освен това те относително по-рядко са търсени от своите ръководители извън работно време по служебни въпроси. Ползването на целеви отпуски също е на нива над средните за страната. От друга страна наетите в сектора много по-рядко, в сравнение с останалите сектори, ползват платения си годишен отпуск.

Наетите в сектора относително рядко са натоварени с трудова дейност извън основната си работа, в сравнение с останалите сектори. Изключение прави, ангажираността им с грижи за възрастни/немощни роднини. По този показател, секторът е с най-висок риск.

Сектор: Добивна промишленост (B)

Условията на труд в сектор добивна промишленост (B) се характеризират с много значими разлики между отделните елементи. В сравнение с останалите икономически сектори, за него се регистрира висок риск по елементите работна среда, естество на работата и работа и здраве. Относително нисък риск за елементите информиране и консултиране и работа и живот извън работата и не са отчетени рискови стойности по останалите три елемента на условията на труд.

Характеристика на сектора по елемент Естество на работата

Наетите в сектора добивна промишленост (B) относително по-рядко работят през цялото време в сградата на фирмата, в сравнение със средното за страната. Това определено повишава риска за тяхното здраве. Навлизането на информационните технологии се увеличава за сектора, но все още остава сред най-ниските за страната. От друга страна, използването на ръчни инструменти и машини е най-високото за страната. Това явно свидетелства за ограниченото технологично обновление, което от своя страна води до риск както за здравето на наетите, така и за икономическото представяне на сектора.

Наетите в сектора добивна промишленост (B) декларират, че относително по-рядко са длъжни да спазват стандарти за качество на работа, по-рядко научават нови неща в процеса на работа и по-рядко е необходимо да самооценяват своя труд /за тези индикатори стойностите са под средните за страната/. Освен това обема на изпълняваните монотонни задачи е значително над средния за страната. Явно познавателните предизвикателства на работното място са относително ограничени, което води и до понижената удовлетвореност от условията на труд и ограничаване на стремежа за развитие на наетите. От казаното до тук, логично следва и факта, че 72,4 % от наетите смятат, че притежават необходимите умения, за да изпълняват своите трудови задължения. Освен това е много малък дялът на тези, които декларират, че притежават умения за изпълнение на по-отговорни задачи – един от най-ниските дялове в сравнение с другите икономически сектори.

Положителен е фактът, че наетите в сектора имат сравнително широк достъп до обучение. Повече от половината наети в сектора са преминали обучение за сметка на работодателя, но самите наети относително рядко инвестират в собственото си обучение. Широко е застъпено и обучението по време на работа.

Ако трябва да обобщим, по елемента естество на работата, рискът за сектора добивна промишленост (B) идва преди всичко от мястото на работа, и в много по-малка степен от другите индикатори.

Характеристика на сектора по елемент Работна среда

Секторът добивна промишленост (B) е сред най-рисковите от отношение на елемента работна среда, само за сектор строителство (F) отчитаме по-висока степен на риск. Наетите в сектора добивна промишленост (B) в най-голяма степен са изложени на вибрации от ръчни инструменти, на силен шум, както на високи температури почти през цялото работно време, така и на ниски температури почти през цялото работно време, на въздействието на пушек, дим като при заваряване и прах. За тези пет най-често срещани физически риска, отчитаме най-висока степен на риск именно за сектора

добивна промишленост (В). Освен това в сравнение с останалите сектори, наетите в добивната промишленост (В) относително често са изложени и на влиянието на радиоактивно излъчване и лазерни лъчи.

Само за един от ергономичните фактори на работната среда отчитаме по-висока степен на риск спрямо останалите сектори. Работата на наетите в сектор добивна промишленост (В) е свързана с носене/предвижване на тежки товари. Ако трябва да обобщим, не по всички индикатори за физически рискове и ергономични фактори на работната среда регистрираме висока степен на риск за наетите в сектор добивна промишленост (В). Необходимо е да отбележим, че за тези, за които регистрираме отрицателното влияние, то е най-високо в сравнение с всички останали сектори. Следователно можем да направим извода, че наетите в сектор добивна промишленост (В) са изложени на висока степен на риск по отношение на работната среда.

Характеристика на сектора по елемент Организация на работата

Секторът добивна промишленост (В) не е сред най-рисковите за страната по отношение организацията на работата. Наетите в сектора нямат усещането, че автономността им при работа е ограничена. Възможността им да влияят върху избора на хората, с които работят и върху работния си график не се отличава съществено от тази в другите сектори. Работата в сектор добивна промишленост (В) се характеризира с висок интензитет и наетите, нямат усещането, че темпото им на работа е зависимо от външни за тях фактори. Наетите декларират, че работата им сравнително рядко е прекъсвана за неизпълнението на непредвидени задачи.

Подкрепата на работното място е на много високи нива за националната икономика. На този фон, за сектора добивна промишленост (В) не се отчита по-ограничен достъп до помощ от колеги, ръководители или външна помощ на работното място.

Характеристика на сектора по елемент Работно време

Секторът добивна промишленост (В) не е сред рисковите по елемента работно време. Малък дял от наетите работят повече от 40 часа седмично /10,7% - ниво по-ниско от средното за страната/. Не се регистрират случаи на наети, които да работят повече от 5 дни седмично. Продължителността на работното време не носи риск за здравето на наетите в сектора. Делът на работещите в събота и вечерно време е близък до средните стойности за страната. Отчита се по-голям дял от средния за страната на работещите в неделя и нощно време. Тези характеристики на работното време са пряко свързани с спецификата на работа в сектора. Поради високото отрицателно въздействие на множество фактори на физическата среда, наетите не работят по-продължително време. Но има производства с непрекъснат цикъл и сменен режим на работа, което води до отчитане на относително по-висок дял наети, работещи нощно време и в неделя.

Огромна част от наетите в сектора работят един и същ брой часове всеки ден, един и същи брой дни седмично и с фиксирани начални и крайни часове. Както вече беше споменато, делът на работещите на смени също е над средния за страната. Но работещите в сектора нямат никаква възможност да въздействат върху графика си за работа. Огромният дял на наетите в сектор добивна промишленост (В), работещи на фиксирано работно време и най-ниският дял на наети работещи над 40 часа, ни дават основание да твърдим, че няма съществен риск по този елемент за работещите в сектора.

Характеристика на сектора по елемент Работа и здраве

Равнището на трудовите злополуки както и общия здравен статус на наетите нареждат сектора добива промишленост (В) сред най-рисковите. Относително висок, но не най-висок за страната, е дела на отсъстващите по здравословни причини в сектора. Не се наблюдава по-висок дял на отсъствията по здравословни проблеми, причинени от работата и заради трудови злополуки, в сравнение с останалите икономически сектори, според самооценката на наетите. От друга страна обаче, делът на работещите, които декларират, че в тяхното предприятие е имало трудова злополука в последната една година, е сред най-високите за страната. Повече от половината наети в сектора (този относителен дял е два пъти по-висок от общия за страната) смятат, че здравето им е изложено на риск. Най-разпространените оплаквания в сектора са за обща умора, мускулни болки, стрес, болки в гърба. Всички видове здравословни проблеми са надпредставени в сектора, но силно увеличени спрямо средните за страната са относителните дялове на наетите в него, които се оплакват от дихателни проблеми, сърдечни заболявания и наранявания.

В същото време от гледна точка на мерките за въвеждане на системи за безопасност и предоставянето на здравни услуги на работното място, секторът е сред най-добре представящите се - 100% от заетите, декларират, че има разработена система за безопасност на работното им място. Обективните данни също определят сектора като рисков по отношения на влиянието на работата върху здравето. Ако трябва да обобщим, работещите в сектора са с относително най-нисък здравен статус в следствие на работата си.

Характеристика на сектора по елемент Заплащане на труда

Забавянето на месечното възнаграждение е относително рядко явление в сектор добивна промишленост (В). Начинът на формиране на месечното заплащане се различава силно както от общия за страната, така и от тези на другите сектори. Висок е относителният дял на наетите, които получават допълнителни плащания за извънреден труд и за работа в неделя. Този дял е по-нисък в сравнение със съответния в секторите преработваща промишленост (С) и особено в производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (D), но е сравним с тях. Специфично за сектора е много високият относителен дял на наетите, които получават други допълнителни възнаграждения (67,9% от наетите) и плащания за цялостно развитие на фирмата (42,9% при общ за страната - 16,0% от наетите). Последният относителен дял е най-високият сред секторите. Като цяло в сектора плащанията за цялостно представяне на фирмата и за цялостно представяне на екип засягат относително голям дял наети. Много висок е и делът на наетите, които получават доходи от дялово участие във фирмата, както и на тези, които декларират, че имат допълнителни придобивки.

Наетите в сектора не се самоопределят като бедни в по-голяма степен от тези, в другите икономически сектори. Сходен е резултата и при самоопределението им по скалата „ниско – високо социално положение”. Освен това наетите в сектора смятат, че са относително добре заплатени за работата, която извършват. Наетите в сектора определят като много важно получаването на добавки за вреден труд.

Относително рядкото забавяне на плащанията, изплащането на множество допълнителни плащания към основната заплата, високият дял наети, които получават

допълнителни придобивки и най-вече високата самооценка на доходите ни дават основание да твърдим, че рискът по отношение на заплащането на труда е минимален за сектор добивна промишленост (B) .

Характеристика на сектора по елемент Информирание и консултиране

Наетите в сектора декларират, че са изключително добре информирани за рисковете на работното място – най-висока степен на информираност в сравнение с останалите икономически сектори. Секторът се представя изключително добре що се отнася до обучението, платено от работодателя и обучението в процеса на работа. Разпространено е и неформалното обучение. Изобщо не е представена практиката на обучение, платено от самите наети.

Степента, в която наетите в сектор добивна промишленост (B) са обект на атестации и имат възможност да разговарят с ръководителя си за начина на работа, е сходна с тази в останалите сектори. Спецификата на сектора по отношение на показателя „консултиране” се определя от много високото относително представяне по индикатора „консултации с представител на работниците”. Според данните секторът получава 1-ви ранг в редицата на относителни дялове на наетите, които декларират, че са обсъждали проблеми с представител на работниците.

Характеристика на сектора по елемент Дискриминация и насилие

Нямаме регистриран случай, при който респондентите от сектор добивна промишленост (B) да декларират, че са обект на насилие или дискриминация на работното място.

Характеристика на сектора по елемент Работа и живот извън работата

Наетите в сектора добивна промишленост (B) са най-неудовлетворени по отношение „работно време – семейни ангажименти” спрямо наетите в други сектори. Те в най-голяма степен смятат, че работното им време пречи на изпълняването на семейните им ангажименти. Това най-вероятно се дължи на значимия дял наети, които имат нестандартно време, както вече бе отбелязано.

Наетите в сектора относително рядко са търсени от ръководителите си извън работно време. Ползването на полагаемите годишни отпуски и целевите отпуски не се отличава съществено от това в останалите сектори. Работещите в сектора не са по-натоварени в извън работно време със семейни и социални ангажименти от наетите в останалите сектори.

Ако трябва да обобщим, секторът добивна промишленост (B) е изключително рисков от гледна точка на работната среда, естеството на работа и влиянието на работата върху здравето. Явно именно високата степен на риск по тези елементи принуждава и наетите и работодателите да създадат максимално добра организация на работа и на работно време, за които не отчитаме рискови нива. От своя страна добрата организация на работа и работно време води до постигането на относително добър баланс – работа – живот извън работата, по отношение на който отчитаме много ниска степен на риск. Не се отчитат рискови стойности по отношение на заплащането на труда и на практика нямаме регистрирана дискриминация и насилие в сектора.

Сектор: Преработваща промишленост (С)

Характеристика на сектора по елемент Естество на работата

Спецификата на работа в сектора на преработващата промишленост (С) определя и фактът, че огромен дял от наетите извършват трудовата си дейност само в сградата на фирмата. Съответно изключително малък е дялът на заетите в сектора, които имат възможност да извършват работата си дистанционно.

Навлизането на информационните технологии в сектора е най-ниското спрямо всички останали сектори. Само 28% от наетите работят ежедневно с компютър и едва 19,8% използват интернет и електронна поща всеки ден в работата си. От друга страна това е секторът, в който голям дял от наетите работят с ръчни машини и инструменти /само в сектор добивна промишленост (В) дялът на наетите, работещи с ръчни машини и инструменти е по-висок/. Имайки предвид, че наетите които работят ежедневно с компютър имат по-високо образование и са по-удовлетворени от работата си, можем да направим извода, че по този индикатор секторът е сред най-рисковите за страната.

Работата в сектора преработваща промишленост (С) поставя високи предизвикателства пред знанията и уменията на наетите в сектора. В сектора преработваща промишленост (С) най-голям дял от наетите са задължени да спазват стандарти за качество, в сравнение с останалите икономически сектори. Над средните стойности за страната отчитаме и за индикатора самооценка на работата, а също и за научаването на нови неща в процеса на работа. Интересен е и фактът, че дялът на наетите в сектора преработваща промишленост (С), които изпълняват и монотонни и комплексни задачи е над средния за страната. Това е така, защото този сектор обхваща множество подсектори, в които имаме наети, чиято специфика на работа е и от двата вида.

Оценката на наетите за потребностите им от обучение съответства на средната за страната – 6,9% от наетите декларират, че имат необходимост от допълнително обучение. Сходни са резултатите и за самооценката на съответствието между уменията и служебните задължения – над 2/3 от наетите смятат, че те се припокриват. Близко до средното ниво за страната е и дялът на наетите, които декларират, че имат умения да изпълняват по-отговорни задачи. Сходно е състоянието на сектора преработваща промишленост (С) по отношение на достъп до обучение. Регистрират се стойности близки до средната за страната и за дела на наетите преминали обучение за сметка на работодателя, за собствена сметка и на тези, които се обучават в процеса на работа. Тези резултати ни дават възможността да направим извода, че не съществува сериозен риск за отрасъл преработваща промишленост (С) от гледна точка на възможностите за професионално развитие в сектора.

Характеристика на сектора по елемент Работна среда

Секторът преработваща промишленост (С) е един от най-рисковите по отношение на работната среда. По отношение на физическите рискове секторът е на четвърта позиция, а по отношение на ергономичните фактори на втора. Наетите в сектора са изложени на вибрации от ръчни инструменти и машини, на силен шум, на твърде високи температури, на въздействието на пушек и прах. Освен това те са изложени и на въздействието на химически продукти или вещества. За останалите физически рискове, не се отчита влияние по-високо от това в останалите сектори.

Влиянието на ергономичните фактори също е значително за сектор преработваща промишленост (С). Работата на наетите включва стоене прав или вървене през по-голямата част от работния ден, включва повтарящи се действия с ръцете, включва и постоянно повтарящи се операции. За останалите ергономични фактори не е регистриран повишен риск.

Характеристика на сектора по елемент Организация на работата

При ранжирането на секторите по елемента на условията на труд – организация на работата, секторът отново е сред най-рисковите. Преработващата промишленост е единственият сектор, при който наетите имат изключително ограничена самостоятелност при избора на хората, с които работят. Наетите в сектора имат най-ограничена самостоятелност при определянето на режима си на работа и почивка в сравнение с останалите сектори /заедно с наетите в сектор образование (Р)/. Преработващата промишленост (С) е секторът, в който наетите имат най-ниска степен на самостоятелност при работа. Това се дължи на самия процес на работа, който не позволява увеличаването на степента на автономност за определени индикатори, като режим на работа – почивка, реда на изпълнението на задачите, методите на работа. Изхождайки от изложените до тук специфики на работата в сектора, логичен е изводът, че работата на наетите рядко е прекъсвана за изпълнение на непредвидени задачи, а когато това е факт наетите не оценяват влиянието като негативно.

Наетите в сектора декларират, че темпото им на работа е силно зависимо от външни за тях фактори, като работа свършена от колеги, зависимост от автоматичната скорост на машини и т.н. За сметка на това интензитета на работа в сектора е относително нисък.

Въпреки високите нива на достъп до помощ на работното място на национално ниво, само наетите в сектора имат значително по-ограничен достъп до външна помощ в сравнение с наетите в останалите сектори. Това налага извода, че в сектор преработваща промишленост (С) има значителен риск по този индикатор.

Характеристика на сектора по елемент Работно време

Продължителността на работното време за сектор преработваща промишленост (С) е на средните за страната нива – по-голямата част от наетите работят 5 дни седмично, по 40 часа. Нестандартното работно време също е рядко срещано в сектора. Само за индикатора – работа в събота, стойностите са над средните нива за страната. Под средните нива за страната е делът на работещите в неделя, вечерно време и нощно време. Аналогично е състоянието и за организацията на работното време. Огромен дял от наетите работят един и същи брой часове на ден, един и същи брой дни седмично и с фиксирани начални крайни часове на работа, като делът на наетите работещи на смени е под средното ниво за страната. Тези резултати поставят сектора преработваща промишленост (С) сред нерисковите по отношение на работното време.

Характеристика на сектора по елемент Работа и здраве

Секторът е сред рисковите по отношение на елемента на условията на труд работа и здраве. Това е секторът с най-много отсъствия по здравословни причини. Въпреки че относително малък дял (около 10%) наети в сектора декларират, че здравето им е изложено на риск, повече от половината наети смятат, че работата им влияе на здравето. Най-разпространените оплаквания в сектора са за обща умора, мускулни болки, стрес, главоболие и болки в гърба. Като цяло секторът е сред най-рисковите от гледна точка на здравословните проблеми на наетите в него (17 ранг от 21, при редица

от 1 до 21 в посока на нарастване на риска). В сектора е относително нисък дела на наетите, които декларират, че през последните 12 месеца е имало трудови злоупотреби във фирмата, където работят. От гледна точка на системите за безопасност и предоставянето на здравни услуги на и чрез работното място, секторът е близо до общите показатели за страната като остава в по-добре представящата се половина от нарастващата в посока на риска редица от сектори.

Характеристика на сектора по елемент Заплащане на труда

По отношение на заплащането на труд също отчитаме рискови нива за сектор преработваща промишленост (С). Необходимо е да се отбележи обаче, че секторът е на седма позиция. Забавянето на месечното възнаграждение не се случва често в сектора. Спецификата на този сектор от гледна точка на елементите в заплащането на наетите, е в много високия дял наети (най-висок сред секторите и около 2,5 пъти по-голям от съответния дял за страната като цяло), които получават заплащане на парче/норма и относително по-ниския дял на наетите с основна заплата. Заплащането за извънреден труд и за работа в неделя също е силно представено. Относително по-слабо спрямо най-добрите сектори, но все пак на равнището на общите показатели за икономиката са представени другите допълнителни възнаграждения, плащанията за цялостно развитие на фирмата и за цялостно представяне на екип. Относително малък, но все пак сравним със съответния за цялата икономика, е дялът на наетите в сектора, които имат приходи от дялово участие във фирмата. По-висок от общия за икономиката е дялът на наетите с допълнителни придобивки. Наетите в сектора смятат, че е важно да получават надбавки за вреден труд, но не са съгласни повишените заплащания да компенсират лоши условия на труд.

Характеристика на сектора по елемент Информирание и консултиране

Секторът преработваща промишленост (С) е най-зле представящия се икономически сектор по елемента информирание и консултиране.

Обучението на работното място не е широко застъпено. Логично, наетите в сектора декларират, че научаването на нови неща на работното място не е сред важните за тях. Освен това наетите са запознати с рисковете на работното място на нива под средните за страната.

Секторът има проблеми и с консултирането. Както консултирането с началника, така и с представител на работниците е относително слабо представено. Наетите в сектора нямат почти никакво влияние върху избора на хора, с които да работят.

Характеристика на сектора по елемент Дискриминация и насилие

Секторът преработваща промишленост (С) не е сред рисковите сектори по отношение на дискриминацията и насилието на работното място. Въпреки това има отчетени малък брой наети, които декларират наличие на определени проявления на дискриминация и насилие на работното място. Наличие на малтретиране и тормоз на работното място декларират 0,9% от наетите в сектора, 2,9% декларират наличие на нежелано сексуално ухажване. Дискриминация по пол и по етнически принадлежност декларират 0,9% от наетите, а по възраст – 2,9%.

Характеристика на сектора по елемент Работа и живот извън работата

Секторът преработваща промишленост (С) регистрира най-висока степен на риск по отношение на елемента работа и живот извън работата, заедно със сектор транспорт;

складиране и пощи (Н). Ползването на платен годишен отпуск е един от основните индикатори, по които регистрираме повишен риск за сектора. Наетите ползват относително по нисък обем на платения си отпуск. Заетите в сектора преработваща промишленост (С) рядко се включват в благотворителна дейност и в политическа и профсъюзна дейност в сравнение с останалите сектори, което води до по-ниска ангажираност с политически и социални каузи. Най-малко време за квалификация и преквалификация отделят наетите в сектор преработваща промишленост (С). Това е и единственият сектор, за който отчитаме значимо отклонение спрямо останалите в негативна посока по този индикатор.

Секторът преработваща промишленост (С) е вторият най-рисков отрасъл. Рискът се разпределя между шест елемента – работна среда, организация на работата, работа и здраве, заплащане на труда, информиране и консултиране и работа и живот извън работата, като за елементите информиране и консултиране и работа и живот извън работата имаме най-висока степен на риск, в сравнение с останалите икономически сектори. За три елемента обаче не отчитаме рискови нива – работно време, естество на работата и дискриминация и насилие.

Сектор: Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (D)

Характеристика на сектора по елемент Естество на работата

Секторът производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и газообразни горива (D) не е сред рисковите сектори по отношение на елемента естество на работа. Въпреки това могат да се отчетат рискови показатели по някои индикатори. Делът на наетите, които работят по-голяма част от времето извън сградата на фирмата е над средния за страната. Извършването на работа дистанционно, от дома, независимо дали се поддържа връзка с офиса чрез интернет или не е на ниво под средните за страната.

Интересни са резултатите и за навлизането на информационните технологии в сектора. Делът на наетите, които ежедневно ползват компютър и интернет е значимо по-висок от средния за всички икономически сектори. От друга страна, използването на ръчни инструменти и машини също е на нива над средните за страната. Тези, на пръв поглед взаимно противоречащи си данни, се дължат на наличието на много различни по своята характеристика трудови дейности в сектора.

Работата на наетите в сектора поставя сериозни познавателни предизвикателства пред тях. Делът на наетите, които трябва да спазват стандарти за качество на работата и да изпълняват комплексни задачи е над средния за страната. Огромна част от наетите декларират, че работата им изисква да научават нови неща в процеса на работа.

Делът на наетите, които смятат, че имат нужда от допълнително обучение е близък до средния за страната. Също на средното ниво за страната са и дяловете на наетите, които смятат, че знанията и уменията им съответстват на заеманата позиция и тези, които смятат че притежават квалификация да изпълняват по-отговорни задачи.

Наетите в сектор производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и газообразни горива (D) имат много висока степен на достъп до обучение както платено от работодателя, така платено от самите тях, така и до обучение на работното място.

Характеристика на сектора по елемент Работна среда

Секторът производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (D) е сред рисковите по отношение на работната среда. Характерното за сектора е, че повишеният риск е резултат от влиянието на физическите фактори, докато за ергономичните фактори не се отчитат рискови нива спрямо останалите сектори.

Наетите в сектора са изложени на вибрации на ръчни инструменти както на високи температури, така и на ниски температури и на въздействието на пушек и прах. Наличието на облъчване с радиация, радиоактивно излъчване, лазерни лъчи е характерно само за три сектора. Единият от тях е производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (D), като влиянието е много значимо. Освен това наетите в сектора декларират, че са изложени на цигарен дим от други хора, в много по-голяма степен от останалите икономически сектори. Въпреки че не отчитаме повишен риск по отношение на ергономичните фактори на работната

среда, високият риск за част от физическите фактори поставя сектора на шеста позиция по отношение на елемента работна среда.

Характеристика на сектора по елемент Организация на работата

Наетите в сектор производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (D) имат ниво на самостоятелност при работа сходно с това на останалите сектори. Те могат в голяма степен да влияят върху избора на хората, с които работят, при определяне на режима си на работа и почивка. Интензивността на работа в сектора не е по-висок от тази за останалите сектори. Наетите нямат усещането, че темпото им на работа зависи в голяма степен от външни за тях фактори. За сектора не се отчита по-висока честота на прекъсването на работата за изпълнението на непредвидени задачи. Наетите в сектора имат високо ниво на достъп до помощ на работното място.

Характеристика на сектора по елемент Работно време

Делът на наетите в сектора, които работят 50 часа седмично е значимо по-висок от средния за страната. От друга страна делът на работещите повече от 5 дни е по-нисък от средния за страната. Нестандартното работно време /работа в събота и неделя, вечерно и нощно време/ е на нива над средните за страната. Това изцяло се дължи на непрекъснатия производствен цикъл в сектор производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (D). Въпреки това, рискът по отношение на работното време за сектора е определен като нисък, защото е малък делът на наетите които работят повече от 50 часа и повече от 5 дни седмично и не се отчитат рискове по отношение на организацията на работното време.

Характеристика на сектора по елемент Работа и здраве

Въпреки че в сектор производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (D) относителният дял на отсъствалите по здравословни причини не е толкова голям, повече от половината от интервюираните декларират, че здравето им е изложено на риск и, че работата влияе на здравето им. Относителният дял наети, които се оплакват от здравословни проблеми не е толкова голям, като преобладават общата умора, проблемите със зрението, главоболието. Това е секторът с най-много трудови злополуки – 42,9% от интервюираните декларират, че през изминалите 12 месеца във фирмата е имало трудова злополука. Секторът е сред най-добре представящите се по показатели, свързани с предоставянето на здравни услуги на и чрез работното място.

Характеристика на сектора по елемент Заплащане на труда

Наетите в сектор производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (D) не декларират по-често забавяне на месечното заплащане от средното за страната. Изключително висок е делът на наетите в сектора, които получават допълнителни възнаграждения (за извънреден труд, за работа в неделя, други). Наетите в сектора не декларират, че получават заплащане на парче/норма и от дялово участие във фирмата. Делът на наетите, които декларират, че имат допълнителни придобивки е един от най-високите сред секторите (втори ранг след добивна промишленост (B)). Заплащането за цялостно представяне на фирмата и на екипа са застъпени по същия начин както за икономиката като цяло.

Усещането за бедност сред наетите е относително най-силно изразено в сектор производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (D), където отклонението от средната в посока към ниските балове на скалата е най-силно изразено. Сходна е и самооценката на наетите по скалата „високо – ниско социално положение”. Засиленото усещане за бедност явно поражда и факта, че наетите в сектора придават по-голямо значение на това да получават повече пари, независимо от въздействието на работата върху здравето и свободното време.

Характеристика на сектора по елемент Информирание и консултиране

Секторът производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и газообразни горива (D) не е сред рисковите по елемент информирание и консултиране. Той се представя изключително добре що се отнася до обучението, платено от работодателя и обучението в процеса на работа. Разпространено е и неформалното обучение. От друга страна, изобщо не е представена практиката на обучение, платено от самите наети. Самооценката за информираността на наетите за рисковете на работното място е много висока – само за сектор добивна промишленост (B) имаме по-високи стойности.

По показателите за консултиране секторът се представя на равнище, близо до средното за страната.

Характеристика на сектора по елемент Дискриминация и насилие

Секторът производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (D) не е сред рисковите по елемент дискриминация и насилие. Въпреки това отчитаме малък дял наети, които декларират, че са били обект на заплахи за физическо насилие на работното място – 2,9%. Дискриминация по възраст декларират 2,8% от наетите. Респондентите от сектора, не декларират да са били обект на други форми на дискриминация и насилие.

Характеристика на сектора по елемент Работа и живот извън работата

Секторът производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (D) не е сред рисковите по елемента работа и живот извън работата. По нито един индикатор не се регистрира по-лошо представяне на сектора в сравнение с останалите икономически сектори. Дори можем да отбележим, че наетите в сектора ползват относително по-често платен годишен отпуск, в сравнение с останалите сектори.

Ако трябва да обобщим, за сектора производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (D) се отчита относително завишен риск по елементите работна среда и работа и здраве, в сравнение с останалите сектори. Ниски нива на риск по елемента заплащане на труда, в сравнение с останалите сектори.

Сектор: Доставка на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (Е)

Характеристика на сектора по елемент Естество на работата

Секторът доставка на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (Е) е сред най-рисковите по елемента естество на работата. По-малко от половината наетите в сектора имат възможност да работят в сградата на фирмата/организацията. Съответно делът на наетите, които извършват работата си изцяло на място различно от сградата на фирмата е почти три пъти по-висок от средния за страната.

Навлизането на информационните технологии все още не е достатъчно разпространено в сектора. Ежедневното използване на компютри е на ниво под средното за страната, като само за сектор селско, горско и рибно стопанство (А) имаме по-ниски стойности. Използването на интернет също е на ниво под средното за страната, по този показател по-ниски стойности имаме само за два сектора: селско, горско и рибно стопанство (А) и преработващата промишленост (С). Толкова ниско ниво на навлизане на информационните технологии поставя рискове пред икономическото развитие на сектора. Наетите се чувстват по-малко удовлетворени от своята работа, което би могло да доведе до отлив на наети от сектора.

Над средното ниво за страната е делът на наетите, които трябва да спазват строги стандарти за качество. От друга страна, под средните за страната стойности е делът на тези работещи, на които им се налага да изпълняват комплексни задачи. Съответно, над средния за страната е дела на тези, които изпълняват монотонни задачи.

Наетите в сектора оценяват потребностите си обучение и съответствието на уменията си с изпълняваните задължения на нива близки до средните за страната. Това ни дава основание да направим извода, че не съществува съществен риск по тези индикатори за сектора.

Достъпът до обучение на наетите в сектора е относително по-ограничен. Нито един от двата вида обучение, свързано с работата – платено от работодателя или за сметка на наетия, не надхвърля средните стойности за страната. Нивото на обучение на работното място е на средните за страната нива.

Характеристика на сектора по елемент Работна среда

Характерното за сектора по отношение на работната среда е много силното отрицателно влияние на определени физически фактори и липсата на отрицателно влияние от ергономичните фактори на работната среда. За сектора доставка на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (Е) отчитаме значима степен на излагане на наетите на ниски температури. Значимо отрицателно влияние отчитаме и за индикатора „излагане на въздействието на материали, които могат да причинят зарази”. Този физически риск е силно специфичен освен за сектор доставка на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (Е), отрицателно влияние отчитаме само за още един сектор - хуманно здравеопазване и социална работа (Q).

Секторът доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (E) се нарежда сред 12-те най-рискови сектори по елемента работна среда, въпреки ограниченият брой физически рискове, за които отчитаме повишени стойности спрямо останалите сектори. Това се дължи на изключително силното отрицателно влияние на тези фактори.

Характеристика на сектора по елемент Организация на работата

Автономността на работа, възможността да се влияе върху избора на хората, с които се работи и върху работния график не са ограничени за наетите в сектор доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (E). Интензитета на работа също не е завишен в сравнение с останалите икономически сектори. Наетите нямат усещането, че темпото им на работа зависи от външни за тях фактори. Работният процес в сектора не се прекъсва по-често, за изпълнението на непредвидени задачи в сравнение с останалите икономически сектори.

На фона на високото ниво на достъп до подкрепа на работното място на национално ниво, наетите в сектор доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (E) сравнително по-рядко имат възможност да получат помощ от колегите си на работното място. Достъпът им до помощ от ръководител и външна помощ не е ограничен.

Характеристика на сектора по елемент Работно време

Секторът не е сред рисковите по отношение на елемента работно време. Въпреки това може да отчетем по-висок риск по някои индикатори. Значим дял от наетите работят 50 часа седмично. Но работата над 50 часа седмично не е широко разпространена в сектора. Незначителен е и дялът на наетите в сектора, които работят повече от 5 дни седмично. Нестандартното работно време също не е широко разпространено в сектора. Малко над средното ниво е дялът на наетите, които работят нощно време и в неделя. Това е резултат от непрекъснатия производствен цикъл в сектора. По отношение на организацията на работното време, не отчитаме рискови стойности за сектор доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (E). Въпреки наличието на леко завишаване на продължителността на работното време, наетите в сектора не работят повече от 5 дни седмично и имат много добра организация на работното време. Това води до общата оценка за липса на риск по този елемент.

Характеристика на сектора по елемент Работа и здраве

Спецификата по отношение на елемента работа и здраве за сектор доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (E) е в относително слабото му представяне по показателите, свързани с предоставянето на здравни услуги на и чрез работното място. Относително нисък – 63,9% от интервюираните в сектора е дялът на тези, които декларират, че през изминалите 12 месеца са се ползвали от осигурени профилактични прегледи. Според този относителен дял секторът се нарежда на 15 място по нарастващата в посока към риска редица на секторите. Същото е мястото, което секторът получава и според относителния дял на наетите в него, които заявяват, че на работното им място има здравен пункт. Малко по-добре, но все пак на равнището на общите показатели за страната е представянето на сектора от гледна точка на въвеждането на системи за безопасност. Едновременно с това обаче, равнището на трудови злоупотреби в сектора е относително ниско, а здравният статус на наетите в него – на равнището на средните показатели за страната. Преобладаващите

здравословни проблеми, от които се оплакват наетите в сектора са обща умора, мускулни болки, главоболие и проблеми със зрението. Спрямо разпределенията за различните видове здравословни проблеми общо за страната, единственият дял в сектора, който е изразително увеличен – два пъти, е този на наетите, които декларират, че изпитват дихателни проблеми.

Характеристика на сектора по елемент Заплащане на труда

Наетите в сектор доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (E) не декларират често забавяне на месечното възнаграждение. Характеристиките на сектора в най-голяма степен се доближават до общото разпределение за елемента заплащане на труда за икономиката като цяло. Спецификата – много слабо изразена, е в относително ниският дял на наетите, които получават заплащане на парче/норма. Наблюдава се известна специфика в разпределението на допълнителните възнаграждения, като относително по-малко наети получават възнаграждение за извънреден труд и за работа в неделя, като в същото време делът на наетите, които декларират, че получават други допълнителни възнаграждения е с повече от 10 процентни пункта по-висок в сравнение с общия за икономиката.

Самооценката на равнището на доходите и на социалното положение на наетите в сектора е сравнима със средната за страната. Въпреки това, наетите в сектора придават по-голямо значение на това да получават повече пари, независимо от въздействието върху здравето и свободното време.

Характеристика на сектора по елемент Информирание и консултиране

Огромен дял от наетите в сектора декларират, че са много добре информирани за рисковете за здравето и сигурността на работното място. Въпреки това, единствената форма на обучение, която е разпространена на равнището на средното за страната е неформалното обучение.

Наетите в сектора имат възможност да участват при взимането на решения, относително често са обект на атестация и са консултирани относно промени в работата. Освен това за сектор доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (E) се отчита и относително по-добре застъпеното консултиране с представители на работниците, в сравнение с останалите сектори.

Характеристика на сектора по елемент Дискриминация и насилие

Секторът доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (E) не е сред рисковите по елемент дискриминация и насилие. Въпреки това отчитаме малък дял наети, които декларират, че са били обект на заплахи от физическо насилие /втората най-висока стойност/, на физическо насилие от други хора /най-висока стойност по този индикатор/ и на малтретиране/тормоз по време на работа. За останалите индикатори за насилие на работното място няма отчетени положителни стойности. Освен това отчитаме и ниски нива на дискриминация по националност и по етническа принадлежност. Не се регистрира дискриминация в сектора по други признаци.

Характеристика на сектора по елемент Работа и живот извън работата

Наетите в сектора оценяват работното си време като относително удобно за изпълняването на семейните им ангажименти. Наетите не са търсени по-често от ръководител извън работно време в сравнение с останалите сектори. Обемът и

честотата на ползване на годишните платени отпуски в сектора също са сходни с тези в останалите сектори. По рядко се ползват целеви отпуски в сектор доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (E). Натоварването извън работно време и времето отделяно за активна почивка от работещите в сектора са на ниво сходни с тези в останалите сектори.

Сектор: Строителство (F)

Характеристика на сектора по елемент Естество на работата

Съвсем очаквано делът на наетите в сектор строителство (F), които работят извън сградата на фирмата е по-висок от средния за страната. Под средния за страната е делът на работещите всеки ден с компютър и интернет. По отношение на спазването на стандарти за качество и необходимостта за научаване на нови неща по време на работа секторът строителство (F) е над средните стойности за страната. Необходимостта от самооценка на собствената работа и изпълнението на комплексни задачи са на средните за страната нива.

По отношение на професионалното развитие и обучение сектор строителство (F) се представя на нива близки до средните за страната. Делът на наетите в сектор строителство (F), които смятат, че уменията им съответстват на заеманата позиция и на тези, които преценяват, че имат учения за изпълнение на по-отговорни задачи са близки до средните за страната. Единствено над средното ниво е делът на хората, които смятат, че имат нужда от допълнително обучение. Сходен извод можем да направим и по отношение на достъпа до обучение на наетите в сектора. Делът на хората преминали обучение за сметка на работодател, за своя сметка или в процеса на работа са близки до средните за страната. Обобщавайки, може да направим извода, че по отношение на естеството на работа, основния рисков фактор е мястото на осъществяване на трудовата дейност.

Характеристика на сектора по елемент Работна среда

Секторът строителство (F) е секторът с най-висок риск по отношение на работната среда. Наетите в сектора са изложени на вибрации от ръчни инструменти и машини, на силен шум, както на прекомерно ниски, така и на прекомерно високи температури, на пушек, дим и прах. Освен на тези най-разпространени физически рискове, наетите в сектора са изложени и на влиянието на изпарения от разтворители и разреждители, като за този индикатор отчитаме повишен риск само за още един сектор – хуманно здравеопазване и социална работа (Q). Отчита се и засилено въздействие на химически продукти или вещества и на облъчване с радиация, радиоактивно излъчване, лазерни лъчи. За съжаление наетите в сектора са изложени и на въздействието на цигарен дим от други хора.

Очаквано работата на наетите в сектора е свързана и с носене/предвижване на тежки товари и стоене прав или вървене през по-голямата част от работното време.

За сектор строителство (F) отчитаме отрицателно влияние по общо 12 от 17 използвани индикатора. Все пак можем да отбележим, че преобладават физическите рискове пред ергономичните фактори на работната среда.

Характеристика на сектора по елемент Организация на работата

Наетите в сектор строителство (F) нямат усещането за ограничаване на автономността на работа. Те имат относително висока степен на самостоятелност при избора на хората, с които работят и възможности да влияят върху режима си на работа и почивка. За сектор строителство (F) не отчитаме повишен интензитет на работа спрямо останалите сектори. Наетите нямат усещането, че темпото им на работа им се определя от външни за тях фактори. Работата в сектора не се прекъсва по-често за изпълнението на непредвидени задачи отколкото в останалите сектори. Наетите в сектор

строителство (F) имат високо ниво на достъп до всички видове помощ на работното място.

Характеристика на сектора по елемент Работно време

Делът на наетите в сектор строителство (F), които работят повече от 40 часа седмично надвишава незначително средния за страната. От друга страна делът на работещите над 5 дни седмично надвишава средния за страната два пъти.

Нестандартното работно време не се среща често в сектор строителство (F). Наетите рядко работят вечерно и нощно време, в събота и неделя. Това произтича от необходимостта да се спазват строги производствени правила в сектора. По отношение на организацията на работното време можем да направим сходен извод. Логично не се регистрират случаи на работа на смени. Огромен дял от наетите /значимо над средното за страната ниво/ работят с фиксирани начални и крайни часове, един и същи брой дни седмично и един и същи брой часове всеки ден. Огромен е делът на наетите в сектора, които нямат възможност да влияят върху графика си на работа.

Характеристика на сектора по елемент Работа и здраве

От гледна точка на отсъствията по здравословни причини и трудовите злополуки представянето на сектор строителство (F) е рисково. Представянето му по показателите за предоставяне на здравни услуги на и чрез работното място е на равнището на средните за страната, като изключение прави наличието на здравен пункт на работното място – само 22,2% от наетите в сектора заявяват, че имат достъп до здравен пункт в работата си. Независимо от относително ограниченото осигурено предлагане на здравни услуги, здравословният статус на наетите в сектора е относително добро. Преобладаващите проблеми са обща умора и болките в гърба. Значително по-голям от средния за страната е делът на наетите в сектора, които се оплакват от наранявания. Относителните дялове на наетите в сектора, които смятат, че здравето им е изложено на риск, както и на тези, които декларират, че работата им влияе на здравето, е съпоставим, дори съвпада с общите дялове за страната като цяло. Необходимо е да направим едно уточнение. При анализа на официалните статистически данни за трудовия травматизъм секторът строителство (F) е определено сред най-рисковите. В случая представителното изследване има методологически, предварително зададени ограничения – то не е представително спрямо критерия големи – средни – малки фирми, а трудовият травматизъм е съсредоточен основно в големите фирми над 1000 души. От друга страна – това важи особено за сектор строителство (F), при наличие на голям относителен дял скрито наемане и несигурност на заетостта, заетите са по-малко склонни да признават наличие на проблеми във фирмата, където работят.

Характеристика на сектора по елемент Заплащане на труда

Относително значим дял от наетите в сектор строителство (F) декларират, че има забавяне на месечното заплащане. Относително по-нисък е делът на наетите, които имат други допълнителни възнаграждения извън тези за извънреден труд и за работа в неделя, както и на наетите, които декларират, че имат допълнителни придобивки. Допълнително относителният дял на наетите, които получават заплащане на парче/норма е повече от два пъти по-малък в сравнение с общия за икономиката.

Самооценката на наетите по скалата „богат – беден” е сходна със средната за страната. Наетите се чувстват относително добре заплатени за работата си. От друга страна самооценката им по скалата „ниско – високо социално положение” е по-ниска от

средната за страната. Наетите в сектора придават особено голяма тежест на получаването на допълнителни надбавки за вреден труд. Значимото вредно влияние на редица физически фактори и ергономични фактори на работната среда обяснява важността за наетите на добавките за вреден труд. Но наетите в сектора придават по-голямо значение на това да получават повече пари, независимо от въздействието върху здравето и свободното време.

Характеристика на сектора по елемент Информирание и консултиране

Наетите в сектора декларират, че са информирани за рисковете на работното място. Участието в обучения, обаче е доста ниско. Прави впечатления леко повишените спрямо общото представяне на сектора дялове на наети, които преминават обучение, платено от самите тях и които преминават неформални форми на обучение. Тези дялове за сектора са сравними със средните за страната. Не може да се каже в каква степен става дума за професионално обучение или за получаване на образователна степен.

Секторът има относително добро представяне по показателя „консултиране”, най-вече заради по-голямото влияние на наетите върху избора на хора, с които да работят. Допълнително обаче относително висок дял наети декларират, че с тях се провеждат консултации.

Характеристика на сектора по елемент Дискриминация и насилие

Секторът строителство (F) не е сред рисковите по елемента дискриминация и насилие. Въпреки това отчитаме малък дял наети, които декларират, че са били обект на физическо насилие от други хора /не колеги/ на работното място. За останалите индикатори за насилие на работното място не се отчитат положителни стойности. Освен това отчитаме и наличие на дискриминация по възраст, по националност и по етническа принадлежност.

Характеристика на сектора по елемент Работа и живот извън работата

Наетите в сектора по-рядко и в по-малък обем използват платения си годишен отпуск в сравнение с останалите сектори. Това ни дава възможност да направим извода, че в този сектор имаме сериозен риск за наетите, поради непълноценно ползване на годишните отпуски. Наетите в сектор строителство (F) са относително удовлетворени от работното си време. Освен това те са търсени по-рядко от ръководители в извън работно време по служебни въпроси, в сравнение с останалите сектори. Не се отчита по-малка възможност да почиват активно и по-висока натовареност извън работно време за наетите в сектора.

Сектор строителство (F) е секторът с най-силно отрицателно въздействие на най-много на брой физически и ергономични фактори на работната среда. Това разбира се води и до повишен трудов травматизъм в сектора. Въпреки че самооценката за здравословното състояние на наетите не е особено ниска, официалните данни сочат повишено влияние върху здравето на работещите. Именно тези рискове водят до много добра организация на работата и работното време. По тези елементи не отчитаме риск за сектора. Отново по същите причини информираността в сектора е много висока и има завишено участие на наетите в процесите на консултиране. За сектора се регистрират и някои рискове по отношение на заплащането на труда. На практика дискриминацията и насилието в сектора са незначителни. Тази комбинация от различни оценки на риска по отделните елементи не извежда сектор строителство (F) като най-рисков сектор, въпреки че той безспорно е един от най-рисковите по отношение на условията на труд.

Сектор: Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (G)

Характеристика на сектора по елемент Естество на работата

Делът на наетите в сектор търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (G) работещи през цялото време в сградата на фирмата е на средното за страната ниво. Очаквано предвид естеството на работа в сектора, над средното за страната ниво е делът на работещи почти през цялото време извън сградата на фирмата. Нивото на навлизане на информационни технологии в сектора е над средното за страната. Познавателните предизвикателства пред работещите в сектор търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (G) са на средното за страната ниво. Въпреки това, за значима част от респондентите – 82.3%, научаването на нови неща в процеса на работа е много важно. Освен това отчитаме и над средния за страната дял на работещи, които изпълняват монотонни задачи. Това противоречие на пръв поглед се обяснява с факта, че в сектора има дейности с принципно различни трудови характеристики.

Самооценката на потребността от обучение на наетите е по-ниска от средната за страната. Съответно делът на заетите в сектора, които смятат, че уменията им съответстват на заеманата позиция е над средния за страната. На този фон не изненадва резултатът, че делът на преминалите и двата вида обучение, свързано с работата – платено от работодателя или за сметка на наетия, не надхвърля средните стойности за страната за наетите в сектор търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети(G).

Характеристика на сектора по елемент Работна среда

За сектора търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (G) отчитаме наличието на отрицателно влияние на два фактора на работната среда. Наетите в сектора са изложени на цигарен дим от други хора в по висока степен в сравнение с останалите сектори. Работата на наетите в сектора включва работа директно с хора, които не са служители на фирмата почти през цялото време. За останалите индикатори за физически рискове и ергономични фактори на работната среда не отчитаме значимо по-високо влияние в сектора, отколкото в останалите икономически сектори.

Характеристика на сектора по елемент Организация на работата

Секторът търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (G) е един от двата сектора, за които отчитаме значимо ограничаване на автономността на работа. Наетите нямат усещане за ограничаване на самостоятелността при избора на хората, с които работят и при определянето на режима им на работа и почивка.

За интензитета на работа отчитаме относително завишен риск. Наетите в сектора декларират, че често работят с висока скорост. Наетите в сектора нямат усещането, че темпото им на работа е силно зависимо от външни за тях фактори. Работата в сектора, не се прекъсва често за неизпълнение на непредвидени задачи в сравнение с останалите икономически сектори. От друга страна, наетите декларират, че прекъсването се отразява отрицателно върху качеството на тяхната работа, в по-голяма степен отколкото в другите сектори. Явно именно фактът, че прекъсването на работа не е често явление, не позволява на наетите да се адаптират към подобен режим на работа. Достъпът до всички видове помощ на работното място – от колеги, от ръководители и външна помощ, не е ограничена за сектор търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети (G).

Характеристика на сектора по елемент Работно време

Продължителността на работното време е относително по-висока в сравнение със средната за страната. Делът на работещите над 50 часа седмично е по-висок от средния за страната. В по-малка степен, но по-висок от средния за страната е и дела на работещите повече от 5 дни седмично. Делът на наетите, които работят вечер и нощно време и в неделя е под средния за страната. Но делът на работещите в събота е значително над средния за страната. Този тип организация на работното време е резултат от традиционно наложил се модел на работа в сектора.

Организацията на работното време в сектора ясно свидетелства за спецификата на работа. Не са регистрирани случаи на работа на смени. Дяловете на наетите, които работят с фиксирани начални и крайни часове, един и същи брой часове на ден и един и същи брой дни седмично са над средните за страната.

Характеристика на сектора по елемент Работа и здраве

Секторът, търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (G) е един от секторите с най-малко трудови злополуки според оценката на респондентите – секторът заема 3-то място в прогресираща към риска редица на относителни дялове. Необходимо е едно уточнение. Според анализа на обективни данни за заболяемостта в сектора, за него се регистрира риск. Въпреки това работещите относително рядко отсъстват по болест. Това очертава съществен риск за тези сектори, тъй като там независимо от риска, работещите по-скоро не се лекуват. Като цяло наетите оценяват здравния си статус високо и отсъстват относително рядко по здравословни причини. Относително малко са и наетите в сектора, които декларират, че здравето им е изложено на риск, както и тези, според които работата им влияе на здравето. Секторът има относително по-слабо представяне по показателите, отнасящи се до въвеждането на системи за безопасност и осигурен достъп до здравни услуги, но все пак остава в първата половина на ранжираните според съответните относителни дялови сектори. Най-проблематично изглежда наличието на здравен пункт във фирмите – само 21,2% от изследваните наети в сектора декларират наличието на здравен пункт на работното си място.

Характеристика на сектора по елемент Заплащане на труда

Характеристиките на сектора търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (G) по отношението на заплащането на труда силно се различават от общия модел за националната икономиката. Забавянето на заплащането не се случва често в сектор търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (G). Спецификата се определя от факта, че всички сравнявани дялове на наетите, които декларират, че получават различните видове плащания в сектора са по-ниски от общите за икономиката. Особено се различават дяловете на наетите, които получават допълнителни възнаграждения за извънреден труд, работа в неделя и други под.

Усещането за бедност е относително слабо изразено в сектора. Наетите смятат, че са добре заплатени за работата, която извършват, в много по-голяма степен от наетите в другите икономически сектори.

Характеристика на сектора по елемент Информирание и консултиране

Наетите в сектор търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (G) са относително информирани за рисковете на работното място. Въпреки тази самооценка, единствената форма на обучение, която може да бъде определена като разпространена за сектора е обучението в процеса на работа. По този показател секторът има 4-то място в прогресиращата към риска редица на секторите. Останалите форми на обучение са незначително представени в сектора. Спецификата на сектора по отношение на консултирането се определя от добре застъпените неформални отношения на наетите с техните началници по повод изпълнението на непосредствените им задължения. По останалите индикатори за оценка на процеса на консултиране, секторът има представяне сравнимо със средните показатели за страната.

Характеристика на сектора по елемент Дискриминация и насилие

Секторът търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (G) не е сред рисковите по елемента дискриминация и насилие. Въпреки това отчитаме малък дял наети, които декларират, че са били обект на заплахи за физическо насилие и физическо насилие от други хора /не колеги/ на работното място. За останалите индикатори за насилие на работното място не се отчитат положителни стойности. Освен това отчитаме и наличие на дискриминация по пол, на нива близки до средните за страната. Не се регистрират други форми на дискриминация.

Характеристика на сектора по елемент Работа и живот извън работата

Секторът търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (G) е един от най-рисковите по отношение на елемента работа и живот извън работата. Наетите в сектора най-рядко участват в благотворителна дейност и в политическа и профсъюзна дейност в сравнение с останалите сектори. Наетите в сектора ползват целеви отпуски в обем и честота равни с останалите сектори. От друга страна редовният платен годишен отпуск се ползва по-рядко в сектора и в по-малък обем. Това ни дава възможност да направим извода, че за този сектор имаме сериозен риск за наетите, поради непълноценно ползване на годишните отпуски.

Условията на труд в сектор търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (G) се характеризират с наличието на средни нива на риск по множество елементи. Не се отчита риск само за два елемента на условията на труд.

Сектор: Транспорт; складиране и пощи (Н)

Сектор транспорт; складиране и пощи (Н) е рисков по 7 от деветте елемента от условията на труд. С изключение на елементите работно време и дискриминация и насилие, по всички останали елементи бяха отчетени значими стойности на риск. Въпреки, че беше регистрирана неудовлетвореност на наетите в сектора от работното им време, като цяло секторът не е рисков по този елемент, защото работещите в него в по-голяма степен от останалите имат възможност да избират измежду различни работни графици. Стойностите на риск за отделните елементи са различни и поставят сектора на различно място в рисковата класация по всеки елемент. Например, по отношение на организацията на работата секторът има сравнително една от най-ниските стойности, но по елемент заплащане на труда се регистрира една от високите стойности за елемента сред всички сектори. Като цяло сектор транспорт; складиране и пощи (Н) се подрежда на пето място по общ риск сред всички 21 сектора.

Характеристика на сектора по елемент Естество на работата

Сектор транспорт; складиране и пощи (Н) е характерен с най-висок дял сред всички сектори на наети, чиято работа в по-голямата част от времето протича на място, различно от сградата на фирмата /организацията и дома. Секторът е рисков по отношение елемент естество на работа именно заради мястото, на което се извършва тя. Наетите в сектора осъзнават и споделят, че по време на работата си са подложени на различни влияния на средата, в която работят, върху тяхното здраве. Особеностите на трудовите дейности и почти непрекъснатият режим на предоставяне на част от услугите в сектора налагат нестандартно работно време и сменен режим на работа, което определя недоволството на наетите от работното време, тъй като то не е удобно за техните семейни, обществени и лични ангажименти.

Спецификата на дейностите определя и относително по-нисък дял на хората, чиято работа е свързана с използване на информационни технологии.

Достъпът до обучение, осигурено от работодателя или финансирано с лични средства е сравнително по-слабо застъпено, отколкото регистрираните средни нива в останалите сектори.

Характеристика на сектора по елемент Работна среда

За сектор транспорт; складиране и пощи (Н) са установени значими статистически характеристики на работната среда по отношение на два компонента на физическите рискове от труда. Значим дял от респондентите споделят, че през по-голямата част от работното си време са изложени на ниски температури. Също така значим е дялът на наетите, чиято работа почти през цялото време е свързана с носене и придвижване на тежки товари. Тези са и факторите на работната среда, които оказват влияние върху здравето на наетите.

Характеристика на сектора по елемент Организация на работата

От гледна точка на компонентите на елемент организация на работата самостоятелност/автономност на работата, възможност за получаване на подкрепа на работното място от колеги и ръководители, и интензивност на работата сектор транспорт; складиране и пощи (Н) е характерен със статистически значими показатели на мнението на респондентите по един индикатор, отчитащ възможността за получаване на подкрепа на работното място – това е невъзможността наетите да

получат достъп до помощ от ръководител. Това определя сектор като рисков за елемент организация на работа, като рискът е сравнително нисък.

Характеристика на сектора по елемент Работно време

Резултатите от изследването показват, че значима част от наетите в сектор транспорт; складиране и пощи (Н) са сред тези, които имат по-продължителна работна седмица в часове, която е 50 и повече часа. Вероятно това е свързано с регистрираната по-дълга работна седмица и в дни – наетите в сектора по-често от наетите в други сектори работят 6 дни седмично. Секторът попада сред дванадесетте, в които работната седмица в часове за по-голяма от средната за страната част от наетите е по-дълга от 40 часа и сред осемте сектора, в които работната седмица в дни за по-голяма от средната за страната част от наетите е по-дълга от 5 дни.

За работата на наетите в сектор транспорт; складиране и пощи (Н) е характерно нестандартно работно време. Спецификата на трудовите дейности и непрекъснатият цикъл на доставяне на услуги определя и наличието на съществен дял от наетите, за които работата вечерно, нощно време, както и в събота и неделя е по-често срещана. Същите фактори определят и по-широкото разпространение на работата на смени в този сектор. Заетите имат и по-високи възможности да избират работното си време измежду различни работни графици.

Характеристика на сектора по елемент Работа и здраве

Като се има предвид, че като цяло сред отсъствията по здравословни причини тези, заради трудови злополуки и заради здравословни проблеми, причинени от работата са незначителен дял, за мнението на наетите от сектор транспорт; складиране и пощи (Н) са характерни по-високи от средните за страната стойности за наличието на трудови злополуки и отсъствие от работа, поради здравословни проблеми, породени от работата. Секторът е изключително рисков от гледна точка на равнището на трудови злополуки. Това е един от най-лошо представящите се сектори по този показател – само добивната промишленост (В) и производството и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (D) показват по-високи дялове на наети в сектора, които декларират, че през последните 12 месеца са имали трудови злополуки в непосредствената си трудова среда. Относително по-висок е и относителният дял на наетите, които заявяват, че здравето им е застрашено – този относителен дял за сектора е с около 6 процентни пункта по-висок от средния за страната. Като цяло обаче отсъствията по здравословни причини, оценките на наетите за риска и за здравословните им проблеми са на равнището на общите за страната. Секторът се представя относително добре по показателите, свързани с въвеждането на системи за безопасност и за осигурени достъп до здравни услуги, като известни проблеми се регистрират във връзка с наличието на медицински пунктове на работното място. Наетите в сектора в най-голяма степен се оплакват от обща умора, като цяло картината на здравословните проблеми в сектора повтаря тази за страната като цяло.

Характеристика на сектора по елемент Заплащане на труда

В този сектор наетите, които получават допълнителни възнаграждения за извънреден труд и за работа в неделя са относително по-малко спрямо общи показатели за икономиката. По същия начин относително по-нисък е делът на тези, които получават възнаграждение на парче/норма. Това се компенсира от високия дял наети, които декларират, че получават други допълнителни възнаграждения извън посочените по-

горе. В този сектор относително по-слабо са застъпени механизмите за плащане за цялостно развитие на фирмата и за общо представяне на екип.

Сред наетите се очертава значима група, която споделя усещане за бедност. Значителна част от респондентите намират, че размерът на възнаграждението не отговаря на работата, която вършат, като заплатата би трябвало да е по-висока.

Сектор транспорт; складиране и пощи (Н) е рисков по отношение на елемент заплащане на труда.

Характеристика на сектора по елемент Информирание и консултиране

Секторът повтаря структурата на общото за страната разпределение, като най-голяма тежест има обучението в процеса на работа, следвано от неформалното обучение. Слабо е застъпено обучението, платено от работодателя. Представянето на сектора обаче е под средното за страната. Секторът е на второ място сред дванадесетте сектора, рискови по отношение на индикаторите за информиране.

Като цяло представянето на сектора по елемента „консултиране“ е относително слабо. Изключения правят неформалните разговори с началника по повод извършваните задължения и особено относително по-разпространеното консултиране с представител на работниците.

Характеристика на сектора по елемент Дискриминация и насилие

Общо за страната се регистрират ниски стойности на насилие, тормоз и дискриминация на работното място. С изключение на сектор хуманно здравеопазване и социална работа (Q), за всички останали сектори практически не съществува риск по този елемент от условията на труд. Респондентите от сектор транспорт; складиране и пощи (Н) споделят за подобни проблеми на работното място в рамките на средните за страната. Не се отчитат статистически значими отклонения по нито един от индикаторите, с които е измервана сферата на насилие и дискриминация на работното място. Секторът не е рисков по отношение на този елемент от условията на труд. Независимо от това, обаче, трябва да отбележим, че респондентите са споделили за случаи на нежелано сексуално ухаждане на работното място, като делът им превишава два пъти средния за страната. Характерна е и по-висока от средната стойност за страната на делът на хората, които признават, че са били дискриминирани по възраст на работното си място.

Характеристика на сектора по елемент Работа и живот извън работата

Наред със заетите в сектор добивна промишленост (В), наетите от сектор транспорт; складиране и пощи (Н) споделят недоволство от работното време, което не е подходящо за техните семейни и други ангажименти и по този начин са на мнение, че е нарушен балансът на работа и личен (извън работата) живот. Наетите от сектора са сред най-често търсените от своите ръководители по работа извън работно време сред всички наети в икономиката на България.

Анализът на данните за ползването на целеви отпуски, показва, че наетите в сектор транспорт; складиране и пощи (Н) са сред тези, които по-рядко ползват този тип отпуски в сравнение с останалите.

Наетите в сектора са сред хората, които отделят най-много време за грижи за възрастни/немошни роднини.

Като цяло сектор транспорт; складиране и пощи (H) е най-рисковият по отношение на елемента баланс работа – живот, доколкото изследването отчете отрицателни стойности на въздействието на всички индикатори, чрез които елементът е обзрян.

Сектор: Хотелиерство и ресторантьорство (I)

Сектор Хотелиерство и ресторантьорство (I) е сред рисковите сектори от икономиката на България по пет от деветте елемента на условия на труд. С изключение на естество на работа, работно време, дискриминация и насилие и информиране и консултиране за останалите елементи изследването отчете статистически значими стойности на риск. Най-висок риск за сектора има по елемент работна среда, а най-нисък по елемент заплащане на труда.

Характеристика на сектора по елемент Естество на работата

Спецификата на трудовите дейности в сектор хотелиерство и ресторантьорство (I) определя висок дял на наетите, чиято работа изцяло протича в сградата на фирмата/организацията. Характерно е, че в сектора навлизат все повече информационните технологии, но дялът на наетите, които почти през цялото време използват в работата си информационни технологии е малко по-висок от средния за страната. Едновременно с това наетите в сектора в по-голяма степен от средното за страната съзнават, че тяхната работа поставя по-високи познавателни предизвикателства, защото те трябва да спазват стандарти за качество и имат възможността сами да осъществяват контрол върху изпълнението им.

Сектор хотелиерство и ресторантьорство (I), обаче, не е сред рисковите по отношение на елемента естество на работата.

Характеристика на сектора по елемент Работна среда

При сектор хотелиерство и ресторантьорство (I) се отчитат значими стойности на различни видове физически риск и отрицателно въздействие на ергономични фактори. Наетите в сектора по-често от наетите в други сектори споделят, че в работата си са изложени на въздействието на високи температури, химически продукти или вещества с риск, цигарен дим от други хора. Те също така в по-голяма степен от наетите в други сектори трябва да извършват работа, свързана с носене и придвижване на тежки товари. Стоенето прав или вървене е характерно за работата на наетите. Те също така извършват повтарящи се движения с ръцете почти през цялото време. И естествено, характерна е работа с клиенти през цялото време. Всички тези особености определят сектора като рисков по отношение на елемент работна среда.

Характеристика на сектора по елемент Организация на работата

Наетите в сектор хотелиерство и ресторантьорство (I) са сред тези, които работят с висока скорост през по-голямата част от работното си време. Степента на влиянието върху темпото на работа, налагано от външни фактори е висока и това е характерно за сектора, поради работата с клиенти почти през цялото време. На практика рисковете за здравето на наетите в сектора по отношение на елемент организация на работа се определят от интензитета и темпо на работа. Вероятно тези особености на работата се отчитат от работодателите при организацията на дневния график на работа и редуването на работа и почивка, защото наетите в сектора не споделят недоволство от невъзможност да планират почивките си през деня.

Характеристика на сектора по елемент Работно време

Резултатите от изследването показаха, че наетите в сектор хотелиерство и ресторантьорство (I) са сред тези, за които продължителността на работната седмица

по-често от средното за страната надхвърля 50 часа. Също така, но в по-малка степен, е характерна и 6 дневната работна седмица. Секторът попада сред дванадесетте, в които работната седмица в часове за по-голяма от средната за страната част от наетите е по-дълга от 40 часа и сред осемте сектора, в които работната седмица в дни за по-голяма от средната за страната част от наетите е по-дълга от 5 дни.

За работата на наетите в сектор транспорт; складиране и пощи (Н) е характерно нестандартно работно време. Спецификата на трудовите дейности и непрекъснатия цикъл на доставяне на услуги определя и наличието на съществен дял от наетите, за които работата вечерно, нощно време, както и в събота и неделя е по-често срещана. Същите фактори определят и по-широкото разпространение на работата на смени в този сектор. Заетите имат и по-високи възможности да избират работното си време измежду различни работни графици. Съвсем обяснимо сектор хотелиерство и ресторантьорство (I) се откроява по високите стойности на индикаторите, характеризиращи нестандартното работно време, доколкото предоставяните услуги от фирмите в сектора са в голямата си част с денонощен режим на предлагане. Прави впечатление, обаче, че делът на хората, които работят повече от 10 часа дневно е по-нисък от средния за страната.

Вероятно, въпреки особеностите на работното време в сектора, добрата организация на работното време и създадените условия на регулация, сменен режим и т.н. дават предимства на сектора по отношение на работното време и той не е рисков по този елемент.

Характеристика на сектора по елемент Работа и здраве

Спецификата в профила на сектора е свързана с относително ограниченото въвеждане на системи за безопасност и със слабото предлагане на профилактични прегледи и на допълнително здравно осигуряване. В същото време в голяма част от фирмите от сектора има изградени медицински пунктове. Като цяло работната сила в сектора няма изразени здравословни проблеми. Малък е делът на наетите, които смятат, че са изложени на риск или че работата им влияе на здравето им. Независимо от това обаче, изследването отчете статистически значим риск за здравето на наетите и секторът е рисков по този елемент.

Характеристика на сектора по елемент Заплащане на труда

Секторът се характеризира с относително нисък дял на наети, които получават допълнителни материални придобивки. Не е регистрирано съществуването на практики на доплащане за цялостно развитие на екип. Това е секторът с относително най-високо (2 ранг сред секторите по този показател) присъствие на наети с доходи от дялово участие във фирмата, независимо че делът не е значимо по-голям от общия за икономиката. Също така значителна част от интервюираните лица намират, че са размерът на възнаграждението им отговаря на работата, която вършат. Рискът по елемент заплащане на труда за наетите в сектора е с най-ниска стойност на индекса сред стойностите на индексите по останалите рискови елементи.

Характеристика на сектора по елемент Информирание и консултиране

Секторът има относително по-добро представяне спрямо другите сектори по показателите за разпространение на формалното обучение, платено от работодателя или от самите наети, но все пак преобладават различните форми на неформално обучение – от колеги по време на работа, самообучение и онлайн обучение.

Сектор хотелиерство и ресторантьорство (I) се определя като рисков по отношение на информираност за рискове за здравето и безопасността на работното място, тъй като въпреки високия дял наети, които декларират, че са преминали обучение, много голям относителен дял от тях всъщност не знаят към кого да се обърнат в случай на злополука.

За наетите в сектор хотелиерство и ресторантьорство (I) не е важно да научават нови неща в работата си.

Като цяло по отношение на елемент „консултиране“ секторът се представя на равнището на средните показатели за страната. Изключение прави относително по-голямото влияние на наетите върху избора на хора, с които работят, както и относително по-слабото разпространение на консултирането с представители на работниците.

Характеристика на сектора по елемент Дискриминация и насилие

Общо за страната се регистрират ниски стойности на насилие, тормоз и дискриминация на работното място. Делът на респондентите от сектор хотелиерство и ресторантьорство (I), които споделят за подобни проблеми по почти всички от индикаторите, с които е измерена сферата на насилие и дискриминация на работното място, е в рамките на средните за страната. Не се отчитат статистически значими отклонения по нито един от индикаторите, с които е измервана сферата на насилие и дискриминация на работното място. Секторът не е рисков по отношение на този елемент от условията на труд. Независимо от това, обаче, трябва да отбележим, че интервюираните лица споделят случаи на нежелано сексуално ухажване на работното място два пъти по-често, отколкото са средните за страната. Също така е характерно, че делът на хората, които споделят, че са били дискриминирани по възраст на работното си място е по-висок от средните за страната. Общо за всички индикатори, чрез които е измервана дискриминацията на работното място секторът се представя като най-застрашен от подобни прояви, но не се определя като рисков, тъй като стойностите са в рамките на статистическата грешка.

Характеристика на сектора по елемент Работа и живот извън работата

Анализът на данните за ползването на целеви отпуски, показва, че наетите в сектор хотелиерство и ресторантьорство (I) са сред тези, които по-рядко ползват този тип отпуски в сравнение с останалите. Изследването също така установи, че в този сектор по-рядко се ползват и платени годишни отпуски, в сравнение с останалите сектори. Освен това обемът на годишния отпуск е по-малък в сравнение с останалите сектори. Това ни дава възможност да направим извода, че в този сектор има сериозен риск за наетите, поради непълноценно ползване на годишните отпуски.

Като цяло сектор хотелиерство и ресторантьорство (I) е сред рисковите по отношение на елемента работа и живот извън работата, доколкото изследването отчете отрицателни стойности на въздействието на всички индикатори, чрез които елементът е обзрян.

Сектор: Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения (J)

Сектор Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения (J) е сред рисковите сектори от икономиката на България като изследването отчете статистически значими рискови стойности по шест от деветте елемента на труд. С изключение на елементите дискриминация и насилие, работна среда и работно време по останалите елементи бяха регистрирани различни значими стойности на риск. Най-висок риск за сектора се отбелязва по елемент естество на работа, доколкото наетите в сектора работят изключително с компютри и преценяват, че работата им оказва влияние върху тяхното здраве. Всички установени рискове за сектора обаче са или със средна, или с минимална стойност.

Характеристика на сектора по елемент Естество на работата

Спецификата на трудовите дейности в сектора определя и високия дял на заетите (над 90%), които извършват работата си в сградата на фирмата/организацията. Това е секторът, за който най-висок дял от респондентите (96%) споделят, че през цялото време и през по-голямата част от времето работят, използвайки информационни технологии. Именно тази особеност на труда в сектора определя и риска по този елемент от условията на труд, доколкото анкетираните лица осъзнават и декларират, че работата с компютри влияе върху тяхното здраве като предизвиква стрес и болки в гърба.

Независимо, че повече от половината от респондентите декларират, че през последните 12 месеца са имали достъп до обучение, платено от работодателя, за сектора е характерна осъзната сравнително висока потребност от допълнително обучение. Вероятно това е и причината също така относително висок дял от наетите да инвестират и свои средства в обучение, което е необходимо за изпълнение на служебните им задължения. В този сектор по-широко е разпространено и обучението от колеги по време на работа и самообучението.

Характеристика на сектора по елемент Работна среда

Освен значимите стойности на споделеното мнение, че работа с клиенти през цялото време е характерна за труда на наетите в този сектор, не се отчитат други значими стойности на риск от физическо въздействие и ергономични фактори. Тази особеност на труда обаче се оказва достатъчна, за да бъде отчетен статистически значим риск по елемент работна среда.

Характеристика на сектора по елемент Организация на работата

По отношение на организацията на работата анкетираните лица от сектор създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения (J) споделят, че работата при кратки срокове е много характерна за тяхното трудово ежедневие. Това е един от трите сектора с най-често разпространена такава характеристика на труда. Очевидно това поставя пред изпитание работещите в сектора и те отчитат влиянието му върху своето здраве. Разпространеността на това мнение се оказва достатъчно широка, за да позволи да се отчете статистически значим риск за наетите по елемент организация на работата.

Характеристика на сектора по елемент Работно време

Резултатите от изследването поставиха наетите от сектор създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения (J) сред групата на работещите повече от 50 часа и повече от 6 дни седмично. Делът на наетите с такъв работен режим е два пъти по-висок в този сектор от средните стойности за страната. Секторът попада сред дванадесетте, в които работната седмица в часове за по-голяма от средната за страната част от наетите е по-дълга от 40 часа и сред осемте сектора, в които работната седмица в дни за по-голяма от средната за страната част от наетите е по-дълга от 5 дни.

За работата на наетите в сектора е характерно нестандартно работно време. Спецификата на трудовите дейности и непрекъснатия цикъл на доставяне на услуги определя и наличието на съществен дял от наетите, за които работата вечерно, нощно време, както и в събота и неделя е по-често срещана. Наетите в сектора обаче, имат възможности да избират между различни работни графици по-често, отколкото наетите в други сектори. За този сектор е най-характерно плаващото работно време. Тези особености и постигната регулация на работното време дават предимства на сектора и той не се оказва рисков по отношение на елемент работно време.

Характеристика на сектора по елемент Работа и здраве

Профилът на сектора се задава от ниската степен на трудови злополуки и отсъствия по здравословни причини, ограниченото въвеждане на системи за безопасност и достъп до здравни услуги на работното място и от високия дял на наети, които се оплакват от здравословни проблеми. Сред видовете здравословни проблеми, преобладаващият е стресът. Всички останали, декларирани от интервюираните лица здравословни проблеми дялово са в рамките на средните за страната, като леко завишения има при относителния дял наети в сектора, които се оплакват от тревога и безпокойство. Секторът има добро представяне (5-то място в прогресиращата към риска редица на секторите) по показателя относителен дял наети, които имат предоставено от работодателя допълнително здравно осигуряване. Независимо от това, обаче, за сектора се регистрира статистически значим, но минимален риск по елемент работа и здраве.

Характеристика на сектора по елемент Заплащане на труда

Секторът е специфичен от гледна точка на формиране на възнагражденията за труд. Независимо че 100% от наетите са на основна заплата, голяма част от тях получават други допълнителни възнаграждения (61,7%), плащания за цялостно развитие на фирмата (30,5%), за цялостно представяне на екип (33,3%), както и допълнителни придобивки (64,4% от наетите). Над общия за икономиката е и относителния дял на наетите, които имат приходи от дялово участие във фирмата. Относително по-малко спрямо общия показател за икономиката е плащането на парче или на норма, въпреки че сравнен с останалите сектори тук дори и този механизъм е относително добре представен. Това е секторът с най-голямо натрупване на механизмите за формиране на доходите от труд.

Сред наетите в сектора се наблюдава по-нисък дял на тези, които имат усещане за бедност. Също така значителна част от интервюираните лица намират, че размерът на възнаграждението им отговаря на работата, която вършат. Респондентите от сектора са на мнение, че имат по-високо социално положение. Независимо от всичко това, обаче

изследването регистрира минимален риск за сектора по елемент заплащане на труда. Стойността на индекса на риск е най-ниската за всички сектори – 1.1.

Характеристика на сектора по елемент Информирание и консултиране

По отношение на достъп до обучение това е един от най-добре представящите се сектори: всички форми на обучение са представени и разпространени в голяма степен. Спецификата на сектора се определя от относително много високия дял на наети, които преминават през форми на неформално обучение. Едновременно с това сектор създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения (J) има едно от най-лошите представяния по отношение на информираността за рискове за здравето и безопасност на работното място. Относителният дял на тези, които заявяват, че не са преминали обучение по безопасност е един от най-високите сред секторите. Относителният дял на тези, които не знаят какво да правят в случай на злополука е също висок.

За 57,4% от наетите в сектор създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения (J) е много важно да научават нови неща в работата си. Тези стойности са най-високи измежду всички сектори.

Ако изключим показателя „консултиране с представител на работниците”, този сектор би имал едно от най-силните представяния по елемента „консултиране” – в него се регистрира относително най-разпространено влияние на наетите върху това, с кого ще работят, както и силно присъствие на неформални разговори с началника по повод конкретните задължения. За наетите в сектора е изключително важно да участват във взимането на решения по отношение на тяхната работа.

Поради лошото състояние на информираността за безопасност на труда и здраве при работа изследването регистрира статистически значима стойност на риск по този елемент, макар и с една от най-ниските стойности на индекса на риск сред всички сектори.

Характеристика на сектора по елемент Дискриминация и насилие

Общо за страната не се регистрират високи стойности на отговори на изследваните лица за наличие на насилие, тормоз и дискриминация на работното място. Но въпреки това наетите в сектор създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения (J) два пъти по-често от случаите в други сектори са били подложени на заплахи от насилие на работното място. Освен сектор хуманно здравеопазване и социална работа (Q), за всички останали сектори от икономиката практически не съществува риск по отношение на този елемент от условията на труд.

Характеристика на сектора по елемент Работа и живот извън работата

Наетите от сектора са сред най-често търсени от своите ръководители по работа извън работно време сред всички наети в икономиката в България. Тази особеност се явява достатъчна, за да се отчете статистически значима стойност на риск за сектора по отношение на елемент работа и живот извън работата, макар и с минимална, в сравнение с други сектори стойност.

Сектор: Държавно управление (О)

Сектор държавно управление (О) е сред рисковите сектори от икономиката на България като са отчетени статистически значими стойности на индекса на риск по шест от деветте елемента на условия на труда. С изключение на дискриминация и насилие, работно време и работа и живот извън работата, по останалите елементи са регистрирани рискови стойности на индекса, като най-висок е рискът по елемент естество на работа, а най-нисък по елемент работна среда.

Характеристика на сектора по елемент Естество на работа

Сектор държавно управление (О) е най-рисковият сред всички сектори по отношение на елемент естество на работа. Съвсем естествено се регистрира висок дял на наетите, чиято работа протича в сградата на фирмата/организацията и изисква използването на информационни технологии. За сектор държавно управление (О) се регистрира най-висок дял на наетите, които декларират много силна необходимост от допълнително обучение. Тези две особености на труда на наетите в сектор държавно управление (О) всъщност определят риска по отношение на елемент естество на работа.

Характеристика на сектора по елемент Работна среда

От гледна точка на физически рискове и влияние на ергономични фактори секторът не е рисков. Отчита се единствено значимо влияние на индикатора работа с клиенти почти през цялото време. Това се оказва достатъчно, за да бъде отчетена статистически значима стойност на риск по този елемент, но трябва да отбележим, че стойността на индекса е най-ниската за всички сектори – 4.2.

Характеристика на сектора по елемент Организация на работата

Според самооценките на респондентите, наетите в сектор държавно управление (О) са сред хората, чиято работа предполага висока скорост и при кратки срокове. За техния труд е характерно и сравнително по-честото прекъсване на работата, заради непредвидени задачи. По отношение на интензитета и темпо на работа, както и честота на прекъсване на работата, сектор държавно управление (О) е сред секторите с най-висок риск. Наетите в сектора, обаче вероятно са се приспособили към тези непредвидени прекъсвания, защото респондентите нямат усещане, че тези прекъсвания влияят отрицателно на тяхната работа.

Анкетираните лица споделят, че по-рядко имат възможност да получат помощ от колегите си на работното място. Макар общите данни за страната да показват широко разпространение на възможността за взаимопомощ между колеги на работното място, работещите в сектор държавно управление (О) малко се открояват. По-тревожно е разбира се, че статистически значим дял от респондентите споделят, че имат ограничен достъп до съдействие от страна на ръководителя. Тези тенденции определят като рисков сектор държавно управление (О) по отношение на възможността за подкрепа на работното място.

Характеристика на сектора по елемент Работно време

Сектор държавно управление (О) е сред най-стриктно регулираните от гледна точка на работното време. Не се отчитат съществени отклонения от стандартната 40 часова и 5 дневна работна седмица. Нестандартното работно време – нощно, вечерно, съботно и неделно не е характерно за наетите в сектора. Работните графици са стриктно

определени от организацията. Поради тези обстоятелства секторът не е рисков по отношение на елемент работно време.

Характеристика на сектора по елемент Работа и здраве

Според данните от представителното изследване този сектор изглежда проблематичен поради относително много ниското присъствие на системи за безопасност и ограниченото предоставяне на здравни услуги на и чрез работното място. Отсъствията по здравословни причини, дори и трудовите злополуки са около равнището на общите за страната показатели. Делът на наетите в сектора, които смятат, че здравето им е изложено на риск е по-нисък от средния за страната, докато този на наетите, според които работата влияе на здравето им е сравним с общия показател. Като цяло наетите в сектора имат повече здравословни проблеми в сравнение с тези от другите сектори – той получава 16-то място в прогресиращата към риска редица по този показател, като след него са най-рисковите сектори, за които е характерно тежкото производство. Стресът, общата умора, тревогата и безпокойството са проблеми, които се срещат по-често в този сектор. Надпредставено спрямо средните показатели е и разпространението на проблемите, свързани със зрението.

Характеристика на сектора по елемент Заплащане на труда

В сектора 100% от наетите са на основна заплата. Единственият дял, който макар и минимално е по-голям от общия за икономиката е този на наетите, които получават други допълнителни възнаграждения. Всички останали дялове са по-ниски от общите, като делът на наетите, които имат други, обикновено непарични придобивки, е един от най-ниските при сравнението със съответните дялове за другите сектори.

Регистрира се сравнително висок дял на наети, които декларират усещане за бедност. Значителна част от респондентите намират, че размерът на възнаграждението не отговаря на работата, която вършат, като заплата би трябвало да е по-висока. Независимо от ниските доходи и усещането за бедност, наетите в сектора се определят с по-високо социално положение. Сектор държавно управление (О) е рисков по отношение на елемент заплащане на труда.

Характеристика на сектора по елемент Информирание и консултиране

Профилът на сектора се определя от относително високия дял на наети, преминаващи обучение, платено от работодателя. Обучението в процеса на работа, както и неформалното обучение също са добре застъпени. Изключително слабо е разпространено обучението, платено от самите наети.

Този сектор има най-слабото представяне по индикатора „знаете ли към кого да се обърнете в случай на злополука?“, независимо, че равнищата на включването в обучения по безопасност е в рамките на средното за страната. Сектор държавно управление (О) е на трето място сред дванадесетте рискови сектора по отношение на елемент информирание и консултиране.

За значителна част от наетите в сектор държавно управление (О) е много важно да научават нови неща в работата си. Практиките на консултиране, които са разпространени относително добре в сектора са атестирането и консултирането с началника по повод промени в работата. По останалите изследвани показатели представянето на сектора е под средното за страната.

Характеристика на сектора по елемент Дискриминация и насилие

Общо за страната се регистрират ниски стойности на насилие, тормоз и дискриминация на работното място. Делът на респондентите от сектор държавно управление (О), които споделят за подобни проблеми на работното място по почти всички индикатори, с които е измервана сферата на дискриминация и насилие, е в рамките на средните за страната. Не се отчитат статистически значими отклонения по нито един от индикаторите. Секторът не е рисков по отношение на този елемент от условията на труд. Трябва да отбележим, обаче, че делът на интервюираните лица от сектора, които споделят, че са били дискриминирани поради възраст е два и половина пъти по-висок от средния за страната.

Характеристика на сектора по елемент Работа и живот извън работата

Вероятно поради стриктната регулация на работното време в сектор държавно управление (О) изследването не регистрира статистически значими стойности на риск за наетите по елемент работа и живот извън работата.

Сектор: Образование (Р)

Сектор образование (Р) е сред рисковите сектори от икономиката на България по шест от деветте елемента от условията на труд. С изключение на елементите дискриминация и насилие, естество на работа и информирание и консултиране по останалите елементи се отчитат статистически значими стойности на индекса на риск. Най-висок риск за сектора се отчита по елемент работно време, като това е най-високата стойност на индекса на риск по този елемент за всички сектори. Най-ниска стойност на риск за наетите в сектора се регистрира по елемент организация на работата.

Характеристика на сектора по елемент Естество на работата

Резултатите от изследването очертахта най-висок, в сравнение с останалите сектори, дял на наетите, които декларират, че извършват работата си от дома. Независимо от това секторът е характерен и с висок дял на наетите, чиято работа протича в сградата на фирмата/организацията. Спецификата на работата в образованието допуска възможност част от работата наистина да се извършва дистанционно от дома, независимо дали се поддържа или не връзка с офиса по интернет или електронна поща – например, проверка на домашни работи, контролни, курсови проекти, подготовка на уроци, лекции и т.н. Поради това част от респондентите не са могли достатъчно конкретно да преценят каква част от работата извършват у дома, и каква част – в сградата. Сектор образование (Р) не е рисков по отношение елемент естество на работата.

Характеристика на сектора по елемент Работна среда

По отношение на физически рискове и влияние на ергономични фактори наетите в сектор образование (Р), съвсем в реда на очакваното, споделят статистически значими нагласи единствено по отношение на влиянието на силен шум, стоене прав или вървене и работа с клиенти през цялото време. Това са причините, поради които секторът е рисков по отношение елемент работна среда.

Характеристика на сектора по елемент Организация на работата

Съобразно спецификата на елемент организация на работата резултатите от изследването поставят наетите в сектор образование (Р) сред тези, които имат най-ограничена самостоятелност при определянето на режима си на работа и почивка. Това е обяснимо, доколкото образователният процес както годишно, така и месечно, седмично и дневно, е организиран и регулиран стандартно. Липсата на свобода при определянето на режима на труд и почивка в този сектор не означава, обаче, че за наетите не са създадени условия за почивка, но очевидно това се оказва достатъчно, за да се регистрира макар и минимален риск за наетите в сектора по отношение на елемент организация на работата.

Характеристика на сектора по елемент Работно време

Сектор образование (Р) е на първо място сред трите сектора, за които изследването отчете значими стойности на риск по отношение на елемент работно време. Регистрира се значим дял на наети, чиято работна седмица е 50 часа и 6 дни, като по този начин секторът попада в групата на дванадесетте сектора с продължителна работна седмица. За наетите в сектора не е характерно нестандартното работно време – нощно, вечерно, съботно и неделно. Но също така наетите нямат големи възможности да избират измежду различни работно графици. Наетите в сектор образование (Р) попадат в рисковите групи относно седмичната си натовареност поради различни причини, сред

които на първо място вероятно е влиянието на изпълнението на допълнителни платени работи, извън основната платена работа. Вероятно ниските доходи от основна платена работа определят готовността на наетите да се наемат и на допълнителни платени работи, което води до увеличаване на продължителността на работната седмица.

Характеристика на сектора по елемент Работа и здраве

Този сектор изглежда изключително проблематичен поради твърде високите дялове на наетите в него, които декларират, че здравето им е изложено на риск (37,7% от наетите в сектора и 4-то място по степен на риск в редицата от съответни относителни дялове за отделните сектори) и че работата им влияе на здравето им (76,6% и 1-во място). Независимо, че отсъствията по здравословни причини са на равнището на средните за страната, а трудовите злополуки са по-рядко явление от средните за страната, наетите в този сектор в най-голяма степен изпитват здравословни проблеми. Всички дялове на наети в сектора, засегнати от различни видове здравословни проблеми са по-високи от общите за страната с изключение на засегнатите от наранявания. При някои видове проблеми обаче, засегнатите в този сектор са далеч повече: така е по отношение на проблемите със слуха, със зрението, главоболието, стреса и общата умора. Дяловете на наети в сектора, които изпитват дихателни и сърдечни проблеми са 2,5 – 3 пъти по високи от средните за страната. В сектора се организират профилактични прегледи и има здравни пунктове в организациите, но достъпът до допълнително здравно осигуряване е изключително ограничен.

Данните за сектор Образование (Р) очертават картина, която следва да бъде коментирана. Делът на тези, които заявяват, че по време на работа здравето им е изложено на риск, относително, в сравнение с останалите сектори не е толкова голям. В същото време по другия показател – наети, които споделят, че работата им влияе на здравето – оценка, която е по-лека, но все пак достатъчно категорична, Образованието заема първо място сред секторите. Дори да не представлява непосредствен риск за здравето, работата може да влияе на здравето. При липсата на очевидни рискови фактори на работната среда и при регистрирана оценка на наетите, че работата влияе на здравето им – случаят на сектор Образование (Р), съществуват поне две възможни обяснения. От една страна, съществуват фактори на работната среда, които официално не се признават и не се разпознават като рискови, но влияят на здравето – шум, предизвикан от говор, напрежение, несигурност. От друга – работещите трудно отделят влиянието, предизвикано от работата от влиянието на средата, в която живеят, като цяло. Този ефект се засилва при групи със съзнание за относително по-високо социално положение и относително по-ниско реално материално положение, при които общото недоволство от работата оказва негативно влияние върху здравето, независимо от очевидната липса на вредни условия на труд. Така става възможно сектор Образование (Р), независимо от липсата на рискове за здравето, всъщност да бъде рисков.

Характеристика на сектора по елемент Заплащане на труда

Данните от представителното изследване очертават особен профил на сектора от гледна точка на доходите на наетите. Значителен е делът на наетите, които получават заплащане за извънреден труд. Силно е представянето на наетите, които получават други допълнителни възнаграждения – 63,4% от наетите в сектора декларират, че имат такива доходи спрямо 42,2% за целия пазар на труда. Само в 3 сектора – добивна промишленост (В), производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (D), финансови и застрахователни дейности (К), делът на тези, които декларират, че получават други допълнителни възнаграждения е по-голям и то

незначително. Прави впечатление фактът, че една макар и малка част от интервюираните декларира, че няма основна заплата. Резултатите от изследването показваха, че преобладаващата част от наетите оценяват доходите си като средни. Значителна част от респондентите намират, че размерът на възнаграждението не отговаря на работата, която вършат, като заплата би трябвало да е по-висока. Едновременно с това интервюираните лица от сектор образование (P) се определят с по-високо социално положение. Сектор образование (P) обаче е рисков по отношение на елемент заплащане на труда.

Характеристика на сектора по елемент Информирание и консултиране

Профилът на сектора се определя от относително високия дял на наети, преминаващи обучение, платено от работодателя. Обучението в процеса на работа, както и неформалното обучение също са добре представени. Делът на тези, които преминават обучение, платено от самите тях е на равнището на средните за страната.

Секторът също може да бъде определен като рисков по отношение на информираността на наетите за рисковете за здравето и безопасността на работното място. Също така негативно е представянето и по отношение на информираността за лицето, към което наетите могат да се обърнат за помощ в случай на злополука.

Представянето на сектора по елемента „консултиране“ относително се подобрява поради по-високото разпространение на неформалните разговори с началника за конкретните задължения, както и поради консултирането с представител на работниците. По останалите показатели секторът има представяне под средното за страната. Прави впечатление относително ниското застъпване на практиките за атестиране. За наетите в сектора е изключително важно да участват във взимането на решения за тяхната работа.

Характеристика на сектора по елемент Дискриминация и насилие

Общо за страната се регистрират ниски стойности на насилие, тормоз и дискриминация на работното място. Делът на респондентите от сектор образование (P), които споделят за подобни проблеми на работното място по почти всички индикатори, с които е измервана сферата на дискриминация и насилие, е в рамките на средните за страната. Не се отчитат статистически значими отклонения по нито един от индикаторите. Секторът не е рисков по отношение на този елемент от условията на труд. Независимо от това, обаче, трябва да отбележим, че делът на хората, които са споделили, че са били дискриминирани на работното си място поради възраст е по-висок от средния за страната.

Характеристика на сектора по елемент Работа и живот извън работата

Наетите в сектор образование (P) са сред хората, които най-често спрямо останалите са ангажирани с домакинска работа. Това може би се дължи на феминизацията на сектора, доколкото изследването установи, че жените отделят повече време за домакински задължения от мъжете. Наетите в сектора, наред с тези от сектор хуманно здравеопазване и социална работа (Q), са хората, които отделят най-малко време за активна почивка. Като цяло сектор образование (P) е сред рисковите по отношение на елемента работа и живот извън работата, доколкото изследването отчете отрицателни стойности на въздействието по почти всички индикатори, чрез които елементът е обзрян.

Сектор: Хуманно здравеопазване и социална работа (Q)

Сектор хуманно здравеопазване и социална работа (Q) е единственият, за който се формират индекси на риск по всички девет елемента от условията на труд, при това стойностите на индексите са най-високи по два от елементите – заплащане на труда и дискриминация и насилие. По отношение на елемента информиране и консултиране стойността на индекса за този сектор е най-ниската, регистрирана за всички сектори, но наличието на значим риск по всички елементи от условията на труд извежда сектора в челото на класацията по общ риск.

Характеристика на сектора по елемент Естество на работата

Работата на наетите в сектора е отговорна и напрегната. Макар да се извършва преобладаващо в сградите на организациите, тя поставя високи изисквания за спазване на стандарти, оценка на качеството на извършваната работа, налага високи познавателни предизвикателства чрез изискването непрекъснато да се научават нови неща. В съответствие с това респондентите заявяват висока потребност от допълнително обучение. Наетите в сектора са сред тези, които в най-висока степен са склонни да инвестират лични средства в допълнително обучение и повишаване на квалификацията. Едновременно с това се отбелязват по-високи стойности на дял на хората, които са преминали обучение, платено от работодателя. Рискът за сектора по елемент естество на работата всъщност се определя от високата степен на осъзнаване на потребности от допълнително обучение.

Характеристика на сектора по елемент Работна среда

Наетите в сектора са значително в по-висока степен изложени на влиянието на изпарения от разтворители и разреждатели, на химически продукти или вещества, на облъчване с радиация, радиоактивно излъчване, лазерни лъчи, както и на излагане на въздействието на материали, които могат да причинят зарази.

Наетите в сектор хуманно здравеопазване и социалната работа (Q) декларират, че през по-голямата част от времето работата им е свързана с повдигане и предвижване на хора. Наетите в сектора работят с пациенти през цялото време.

Като цяло сектор хуманно здравеопазване и социална работа (Q) е четвърти по физически и ергономични рискове.

Характеристика на сектора по елемент Организация на работата

По отношение на елемент организация на работата резултатите от изследването очертаха рискове за наетите в сектор хуманно здравеопазване и социална работа (Q) от гледна точка на честота на прекъсване на работата, както и ограничен достъп до помощ от колеги. За наетите в този сектор, обаче, също е характерно, че те са се адаптирали към честите прекъсвания на работата поради непредвидени причини, защото те не споделят, че тези прекъсвания се отразяват отрицателно на тяхната работа.

Характеристика на сектора по елемент Работно време

Особеностите на работа в сектора предопределят големият дял на наетите в него, за които е характерно нестандартно работно време. Изследването регистрира по-висок от средните стойности за страната дял на работещите 6 или 7 дни седмично. Вероятно това се дължи на работа на повече от едно място, евентуална частна практика, съчетана с работа в лечебно заведение. За сектора е характерна и организацията на сменен

режим на работа. Според самооценките на респондентите, за наетите в сектор хуманно здравеопазване и социална работа (Q) продължителната работна седмица, съчетана със сменен режим на работа дефинира висок риск за здравето им.

Характеристика на сектора по елемент Работа и здраве

Наетите от сектора оценяват високо риска за своето здраве по време на работа. Декларира се относително високо равнище на трудови злополуки на работното място. Отсъствията по здравословни причини не са разпространени. Наетите в сектора са засегнати в огромна степен от здравословни проблеми – тези, които са значително по-често срещани спрямо общите показатели за страната са болки в гърба, главоболие, стрес, обща умора, тревога, проблеми, свързани със съня. Специфично за сектора е разпространението на проблеми, свързани с алергии. В сектора са въведени системи за безопасност, не съществува и проблем с предлагането на здравни услуги на работното място. Известен допълнителен риск се очертава от сравнително ограничаване достъп до допълнително здравно осигуряване.

Характеристика на сектора по елемент Заплащане на труда

Наетите в сектора са недоволни от равнището на заплащане на техния труд като смятат, че те са подценени значително. Статистическата значимост на споделените оценки относно елемент заплащане на труда определя висок риск за сектора по този елемент.

Характеристика на сектора по елемент Информирание и консултиране

Профилът на сектора се определя от това, че много силно спрямо другите сектори е застъпено обучението, за което наетите плащат сами. В същото време обученията, плащани от работодателя са слабо представени.

Характерна е висока степен на информираност за рисковете за здравето и безопасността при работа. Секторът има относително много високо представяне по елемента „консултиране”. Общият ранг се дължи най-вече на силно разпространеното консултиране по повод промени в работата и на консултирането с представител на работниците.

Секторът има относително много високо представяне по елемента „консултиране”. Общият ранг се дължи най-вече на силно разпространеното консултиране по повод промени в работата и на консултирането с представител на работниците. Като цяло секторът е добре представен по отношение на елемент информиране и консултиране, но високата потребност от обучение и липсата на достатъчно възможности за достъп до обучение, осигурено от работодателя, позволяват да се регистрира, макар и минимален, риск за наетите в сектора по отношение на този елемент.

Характеристика на сектора по елемент Дискриминация и насилие

Общо за страната се регистрират изключително ниски стойности на наличие на насилие, тормоз и дискриминация на работното място. Сред всичките 21 сектора на икономиката, единствено за сектор хуманно здравеопазване и социална работа (Q) изследването установи наличие на значим риск от насилие на работното място.

Най-висок е делът на заплахите от насилие в сектор хуманно здравеопазване и социална работа (Q) – 10.3%, което е 5 пъти по-висок риск от средната за страната стойност. Също така се очертават значително по-високи от средните стойности за страната на декларираните случаи на насилие от други хора на работното място. Най-

високи са и стойностите на оценката на респондентите за реален тормоз и малтретиране на работното място. По отношение на различните видове дискриминация делът на интервюираните лица, които споделят подобни случаи не е статистически значим.

Характеристика на сектора по елемент Работа и живот извън работата

Заетите в сектор хуманно здравеопазване и социална работа (Q) в по-висока степен от средните за страната заявяват недоволство от работното време, което не е подходящо за техните семейни и други ангажименти и по този начин са на мнение, че е нарушен балансът на работа и личен (извън работата) живот. Характерно е също така, че те често са търсени от своите ръководители по работа извън работно време.

Изследването не регистрира съществени отклонения при ползване на различните видове отпуск, включително платения годишен.

Значим дял от респондентите от сектора, обаче споделят, че са ангажирани с домакинска работа. Възможно е това да се дължи на известна феминизация на сектора, доколкото изследването установи, че жените по-често от мъжете са ангажирани с тази дейност. Също висок е делът на наетите от сектора, които отделят повече от времето си за грижи за възрастни/немошни роднини. Характерно е също така, че наетите в сектора, наред с тези от сектор образование (P), са хората, които отделят най-малко време за активна почивка. Всичко това определя сектор хуманно здравеопазване и социална работа (Q) като един от най-рисковите сред всички сектори по елемент работа и живот извън работата.

Сектор: Култура, спорт, развлечения (R)

Сектор култура, спорт, развлечения (R) е рисков по седем от деветте елемента от условията на труд. С изключение на елементите дискриминация и насилие и организация на работата, по останалите елементи се отчитат статистически значими стойности на индекса на риск. Най-високи стойности на индекса на риск са отчетени при елемент работно време, а най-ниска при елемент работна среда.

Характеристика на сектора по елемент Естество на работата

Секторът е рисков по отношение на използването на информационни технологии в работата от висок дял от наетите, доколкото респондентите отчитат по-силно влияние на работата си върху своето здраве чрез предизвикването на стрес и болки в гърба.

Характеристика на сектора по елемент Работна среда

Единственият физически риск, който има статистическа значимост за наетите в сектора е влиянието на цигарен дим от други хора, но очевидно широкото му разпространение извежда сектора като рисков по отношение на елемент работна среда, макар и с минимални стойности на индекса на риск.

Характеристика на сектора по елемент Организация на работата

Резултатите от изследването не очертават проблеми по отношение на организацията на работата на наетите в сектор култура, спорт, развлечения (R). Това вероятно се дължи на спецификата на дейностите.

Характеристика на сектора по елемент Работно време

Резултатите от изследването поставиха сектор култура, спорт, развлечения (R) на трето място сред трите сектора със значим риск по отношение на елемент работно време. За наетите в сектора е характерна продължителната работна седмица - 50 и повече часа и 6 дни седмично, с което секторът е сред дванадесетте с по-продължителна от стандартната работна седмица. Спецификата на дейностите в сектора детерминират и широко разпространение на нестандартно работно време – нощно, вечерно, съботно и неделно, като делът на наетите, чийто работен режим спада с тази категория е сред най-високите за страната. Също така сред най-високите за страната е и делът на хората, които работят на смени. Това определя високи стойности на риска за здравето на хората и ниски стойности на тяхната удовлетвореност от работното време. Заетите в сектор култура, спорт, развлечения (R) имат по-големи възможности да избират измежду различни работни графици, но това очевидно не е достатъчно, за да се намали риска за наетите по елемент работно време.

Характеристика на сектора по елемент Работа и здраве

Сектор култура, спорт, развлечения (R) се определя като рисков по отношение на елемент работа и здраве поради недостатъчното (относителното изоставане спрямо другите сектори) на въвеждането на системи за безопасност, достъп до здравни услуги на и чрез работното място. Като цяло според оценката на интервюираните работата в този сектор оказва слабо въздействие върху здравето, здравето на наетите слабо е изложено на риск, отсъствията по здравословни причини, още повече трудовите злополуки са незначителни. В преобладаващата си част наетите в сектора не се оплакват от здравословни проблеми – нито един от видовете здравословни проблеми не са разпространени в сектора повече, отколкото средно за страната. Поради това

секторът получава стойност на индекса на риск по този елемент, който го подрежда сред слабо рисковите сектори.

Характеристика на сектора по елемент Заплащане на труда

Спецификата на сектора се изразява в относително по-високия дял на наетите, които декларират, че получават други допълнителни възнаграждения и с много ниския дял на наетите, които имат други, в повечето случаи непарични придобивки. В сектора не са регистрирани наети, които декларират, че получават плащания за дялово участие във фирмата. Значителна част от наетите се определят като хора със средни доходи и средно социално положение. Сектор култура, спорт, развлечения (R) е сред рисковите по отношение на елемент заплащане на труда, но рискът е с минимална стойност.

Характеристика на сектора по елемент Информирани и консултиране

Сектор култура, спорт, развлечения (R) е рисков по отношение на индикаторите за информираност. Този сектор има изключително слабо представяне по анализирания показател. Особено слабо е застъпено включването във формални форми на обучение, независимо дали са платени от работодателя или от самите наети. Прави впечатление обаче и слабото разпространение на обучението в процеса на работа и неформалното обучение. Сектор култура, спорт, развлечения (R) е характерен с много нисък дял на наетите, които са преминали обучение по безопасност на труда.

Секторът е с много слабо представяне по елемента „консултиране”. Единствено консултирането по повод промени в работата е сравнимо със средните данни за страната. Това определя сектор култура, спорт, развлечения (R) като рисков по елемент информиране и консултиране.

Характеристика на сектора по елемент Дискриминация и насилие

Общо за страната се регистрират ниски стойности на насилие, тормоз и дискриминация на работното място. Делът на респондентите от сектор култура, спорт, развлечения (R), които споделят за подобни проблеми на работното място е в рамките на средните за страната. Не се отчитат статистически значими отклонения по нито един от индикаторите, с които е измервана сферата на насилие и дискриминация на работното място. Секторът не е рисков по отношение на този елемент от условията на труд.

Характеристика на сектора по елемент Работа и живот извън работата

Анализът на данните за ползването на целеви отпуски, показва, че наетите в сектор култура, спорт, развлечения (R) по-рядко ползват този тип отпуски в сравнение с останалите. Това са причините, поради които на сектор култура, спорт, развлечения (R) е присъден риск за елемент баланс работа- живот и неговата стойност е ниска.